

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 12
(232)
(снежань)

facebook.com/litaraturnaja.belarus
t.me/litaraturnajabelarus

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

Змест

1

ФОРУМ: Людміла АНДЗІЛЕЎКА — пра гармонію грамадства, статкавы інстынкт і касмічны код звышідзі с. 1

ПРОЗА: апавяданне Яраслава ПАТОЦКАГА «Куцця святога козліка».....с. 2

ПРОЗА: апавяданне Віктара ВАРАНЦА «Падарожжа».....с. 3

ПРОЗА: апавед Міхаіла КОНАНА «Клёвая ўдава»с. 4

ПАЭЗІЯ: нізка новых вершаў Дануты БІЧЭЛЬ «Не спыняюцца цуды».....с. 5

ЧЫТАЛЬНЯ: містычнае апавяданне Ігара СІДАРУКА «Пахаванне Бруна»с. 6, 7

ПАЭЗІЯ: «На асфальтавым папасе» — вершы Алеся ШЫЛОВІЧА-ЕМЯЛЬЯНАВАс. 8

ПОВЯЗЬ: «Без шацунку на шчасьце»: пра легенду Міколы ЦЭЛЕША с. 9, 10

ГІСТОРЫІ: Андрэй ЦУНСКІ пра расійскага пісьменніка Сашу ЧОРНАГА.....с. 11

СВЕТ: навіны і цікавосткі літаратурнага замежжа.....с. 12

ФОРУМ

БЕЛАРУСЫ, ПІФАГОР, ЧЖУ ЦЗАЙ-ЮЙ, БАХ, ПРАЎДА І НЕ

Людміла АНДЗІЛЕЎКА

Чаму сучаснага чалавека так лёгка збіць з панталыку? Як атрымалася, што большасць грамадства «асобна ўзятай» краіны чорнае называе белым, горкае — салодкім, зло — добром. Адказ на гэта пытанне я пашукала ў тэорыі музыкі...

Піфагор казаў: «Музыка — гармонія сусвету». Ні на хвіліну не забывайце, што гэты старажытнагрэцкі мудрэц быў матэматыкам і на ўсё глядзеў праз дакладна вывераныя лічбы і законы. Не прымайце яго словы за прыгожы вобраз, метафару. Гэта менавіта Піфагор склаў ідэальны строй музычнага гукараду, прыняўшы ЛЯ першай актавы 440 герц за кропку адліку. Чым і сёння карыстаецца кожны музыкант... давяраючы камертону.

Грамадства. Шматгалоссе.
Кансэнсус

Гармонія ствараецца шматгалоссем, яно, у свой час, стварае акорды. І вось тут ідэальны гукарад Піфагора даў збой. Чамусьці акорды ў гэтым строі, разлічаным на саліста, загучалі груба, рэзка, фальшыва. Змяніліся абставіны. Новыя абставіны заўсёды патрабуюць новых умоў — іншай СІСТЭМЫ. Ёсць запыт — будзе і знаходка...

Чжу Цзай-юй, кітайскі (зноў жа) матэматык, лінгвіст, (зноў жа) музычны тэарэтык эпохі Мін распрацаваў, пралічыў (тэарэтычна) дванаццаціступенны гукарад, дзе адзіна чыстым інтэрвалам стала актава, ЛЯ засталася на сваім месцы, 440 герц, але іншыя гукі былі прыведзены ў «агульны кансэнсус», як бы — умоўную чысціню. Іх расшытывалі па паўтанах, і атрымаўся раўнамерна тэмпераваны строй, у якім нейкія гукі ўжо не ідэальна адпавядалі ранейшай сістэме герц, затое стваралі ГАРМОНІЮ...

Такая сістэма, якую называюць ГРАМАДСТВАМ, таксама, без сумневу патрабуе сугучча, кампрамісу, дамоўленасці, ГАРМОНІІ.

Але тэарэтычная знаходка — яшчэ не рэаліі жыцця: піфагарыйскі строй доўга застаецца адзіным, хоць ужо і не аптымальным.

Ёган Себасцьян Бах практычна паказвае ўсе магчымасці новай гукавой сістэмы. Стварае «энцыклапедыю танальнасцяў», якія арганізавалі ў гэтых

умовах. Дваццаць чатыры прэлюдыі і фугі на біблейскія тэмы.

Энгарманізм. Падмена багоў.
Прапаганда

Ад светаўтварэння якаясь сіла мкнецца падмяніць ісціну. Самыя зразумелыя і не двухсэнсавыя словы страчаюць моц, блытаюцца ў цёмных галовах, не здольных мысліць незалежна.

Такім чынам адбываецца падмена багоў. Паступова, паслядоўна грамадства прывучаюць да фальшу, да скажонага камертону, падсоўваюць штучную шкалу вымярэння, рэвалюцыйна або вірусна пазбаўляюць ПРЫРОДНАГА АДЧУВАННЯ СІСТЭМЫ, каб зламаць, падмяніць саму сістэму.

Адзін і той жа гук у музыцы (на слых) пры пісьме мае далёка не адну назву: СІ можа быць і До бемолем, і Ля дубль дзіезам, і Сі бекарам. Так кожны гук. Гэта — ЭНГАРМАНІЗМ, калі адзін гук мае розную назву. Для невука, для таго, хто не здольны адчуваць СІСТЭМУ, энгарманізм нясе шмат пастак. Памылковае напісанне, па-за танальнасцю, разбурае СІСТЭМУ. І гэта толькі ў адным ключы! Мяннеца ключ, мяннеца ўжо і само напісанне гэтага ж гук, мяннеца музычны інструмент, мяннеца не толькі напісанне, яшчэ і гучанне, набывае зусім іншы каларыт, абертоні.

Я тут пра тое, што няма рэчы самой у сабе без разгляду яе ў канкрэтнай СІСТЭМЕ. Гістарычныя падзеі, асобу, якісь факт, з'яву — нельга ацаніць па сапраўднаму без уліку ўмоў і абставін, адметнасці часу.

Прыклад: з высокіх трыбун прагучала, маўляў, неабходна развіваць беларускі язык, абрацца к історыі Беларусі. Хто арыентуецца ў сістэме сучасных абставін, падводных цячэннях, «ружы вятроў», разумее: словы — словы, не адбудзецца за імі звароту да нацыянальнай гісторыі, павагі да мовы тутэйшага народу. Чаму? Танальнасць не тая, ключавыя знакі зусім іншага напрамку.

Хаос патрабуе новага музычнага строю

Наш свет парынае ў бездань чарноцця праз казанае ў медыя: мусіш дзяліць чутэ на два, на тры, на дзесяць. Жартуюць лінгвісты пра ангельскую мову: «Пішаш Манчэстэр — май на ўвазе Ліверпуль!»

Сучасныя кампазітары першымі адчулі патрэбу ў новых сродках выразнасці. Цяперашняя партытура наогул губляе ноты, гукі апраметнай знайшлі сабе месцы на нотным стане: гул, гром, візгат, трэск... хоць як небудзь спрабуюць адлюстраваць вобраз хворага чалавецтва. Кожнаму часу свае фарбы. Каб не страціць арыенцір... Непараўнай

Фота pxhere.com

памылкай было б адрынуць створанае Гендэлем, Люлі, Глюкам, забыцца на чыстыя вытокі прыгажосці Вівальдзі, Баха, Моцарта...

Статкавы інстынкт. Касмічны код.
Звышідэя

Пра нас грэбліва кажуць: «Где два белоруса, там три мнения...»

Ая, на жаль, не зафіксавала чытанае — ЁСЦЬ вопытны аналіз навукоўцаў: усякая жывёла, усякі жывы арганізм, уключна чалавек, мае зграіны інстынкт, ён дае магчымасць выжыць у патавых, стрэсавых, форсмажорных сітуацыях. Больш за тое, функцыю гэтага інстынкта забяспечвае праца канкрэтнай кропкі, аддзела ў мазгах. Умоўна, для спрашчэння, назаву яго, як у чытаным тэксе, органам. Дык вось на сотні тысяч сустракаюцца адзінкі «анамальных» асобін, у якіх адсутнічае такі «орган». «Анамальныя» асобы маюць абсалютна не залежную ад зграі, статка, натоўпу самастойнасць мыслення, паводзінаў.

Беларусы па прыродзе сваёй індывідуумы, у іх адсутнічае зграіны інстынкт, нам уласцівы калектыўны інтэлект, ды яшчэ не зусім засвоены намі... А калектыўны інтэлект, не зграіны інстынкт, яго складае мноства індывідуумаў, АСОБ.

І ўсё ж: РЭЧ САМА Ў САБЕ ІСНУЕ, гэта КАСМІЧНЫ КОД усяго, што ёсць у прыродзе.

Хто, пакуль што, МАЕ ЯГО Ў ГЕНЕТЫЧНАЙ ПАМ'ЯЦІ, той не выб'еца (надоўга) з БОСКАЙ «СІСТЭМЫ». На тых і надзея.

Р. С.

«У аркестры кожнаму сваё месца, кожнаму свой нотны стан, кожнаму свой ключ. Тут адзін аднаго слухае, чую, адчувае, разумее, пераймае і падтрымлівае. Тут у авангардзе — саліст, за ім ідуць, яму пашана! Тут першую скрыпку не іграе аферыст, на гэтую ролю ніколі не пасягне цвердалобы самазванец. Тут ворагам не абвешаць кантрабас толькі за тое, што партыя ў яго другая. Тут апазіцыя ў законе! Без яе не адцяніць значнасць, прыгажосць і сэнс галоўнай тэмы. У аркестры кожны інструмент гучыць на сваёй мове, тут не дазволена моцнаму задушыць слабейшага, тут калі «стучаць» — дык па барабану... Тут усё па вобразу і падабенству творцы. Тут дырыжор у моры гукаў абавязкова чую кожны асобны голас, а ў перспектыве асобнай мелодыі адчувае ўвесь аркестр. Тут кожны гук мае свой непаўторны кошт, тут не бывае віртуальнага электарату, які паглынае «жменьку так называемых пратэстуноў». Тут Моцарта не прымусяць размаўляць на мове Шастаковіча, Баха ніхто не пасмее перапісаць на мову Брукнера — кожная мова ў сваёй бяспэчнай пашане.

У чалавечым грамадстве магло б быць так, як у выдатным аркестры, каб знайшоўся таленавіты дырыжор...» (з апавядання «Паляванне на музу»).

Куцця святога козліка

Яраслаў ПАТОЦКІ

1

— Тысяча дзевяцьсот сорок чатыры разы нараджаўся дзіцянятка Езус, і вось ужо тысяча дзевяцьсот сорок пяты раз...

— Ды до табе, дзед! Знайшоў, пра што ўзгадваць — хіба іншых бед бракуе...

— Сёння — Куцця святога козліка.

— Сёння — чарговы дзень, які мы здолелі перажыць, бо для нас вайна не скончылася! Бо камуністыя зара лютуюць горш, чымся ў вайну, бо тады яны больш баяліся, а цяперака ўжо не яны хаваюцца па лясох, а ад іх хаваюцца... А ты — куцця, куцця...

— Колькі войнаў адбылося за тысячу дзевяцьсот сорок пяць гадоў? А куцця дагэтуль ёсцяка. І святы козлік дагэтуль ходзе.

— Ды што за блузнерства, дзед! Ну які можа быць святы козлік — чаго ты жывёліне німб на рогі вешаеш?

— Не плявузгай, бо бігас з рота разляціцца. Еш, як ясі, ды слухай сабе ў абодва вухі... Кажуць, як ішлі тры каралі пакланіцца немаўляці — ішлі яны па лёдзе Дняпра, бо лепей шляху няма зімой — дык спыніліся акурат у тым месцы, дзе Прыпяць у Дняпро ўліваецца, у нейкай хаце, дзе жылі дзед з бабаю.

— Ага, ды з курачкай Рабкаю... Вой, дзед, ты што, балюча ж!

— Чаго звірлавочыўся? Дужа ты гаваркі, наступным разам апалонікам, а не лыжкаю, па ілбе атрымаеш... Кажу, што жылі дзед з бабаю, значыць — жылі. Зразумела, што былі ў іх куры, але не пра тое ідзецца... Частуюць, значыцца, яны трох каралёў, ды, калі даведаліся, куды ды навошта тыя ідуць, пачалі ўздыхаць ды жаліцца, што старыя ўжо ды не могуць пайсці з каралямі разам, каб пакланіцца немаўляці Езусу. І кажуць яны тады каралям: вазміце з сабою, паночкі, замест нас нашага козліка. А як ён паклоніцца разам з вамі, дык на зваротным шляху вы нам пакінеце яго, ды нам будзе напамін пра тое напрыканцы жыцця. Дык гэта і зрабілі. А калі — праз пэўны час — вярталіся тры каралі праз тыя мясціцы ды распавядалі пра нараджэнне Езуса, убачылі дзед з бабаю, што між рагоў у іхнага козліка быццам зорка ззяе, ды пытаюцца, што за цуд такі. І адказваюць ім тры каралі, маўляў, як пачуў быў ваш козлік пра небяспеку, што пагражала немаўляці ад Ірада, дык пачаў цягаць на рожках сваіх сена ды накідваць на дзіця, хаваючы яго ад бяды. Засмяяліся былі тры каралі, але дзіцянятка ўбачыў, што шкадуе яго жывёла ды выратаваць жадае, і ўзяў тую зорку, што прывяла да яго трох каралёў, ды паклаў яе між рог козліку — як падзяку... З таго часу, кажуць, і ходзіць па беларускіх землях тая каза, носячы зорку Раства. Але ходзіць ужо не ў самоце — за гэты час далучыліся да яе спадарожнікі: дзед ды бусел, ды мядзведзь, ды конь, ды цыган, ды жыві, ды жаўнер, ды яшчэ нехта, ды, кажуць, нават адзін чорт, што вырашыў пакінуць пекла... З тых часоў ходзяць яны па Беларусі, носячы Калядную зорку, нагадваючы людзям пра Раство, нагадваючы пра абавязкі людзей перад Богам, нагадваючы пра міласць...

— Эх, дзед, харошая гэта твая казка, ды адно больш балюча ад яе робіцца. Бо чым яна дапаможа нам у гэтыя жудасныя часіны?..

— А ты не май сумневу, не вагайся, сынку. Як не ўсе бачылі нараджэнне Езуса, гэта ж не ўсе бачаць калядныя цуды. Але ж тое не значыць, што іх увогуле няма. Ну, з куццёй святога козліка вас усіх!

2

Хто ведае сутнасць найпростых з'яваў? Тых рэчаў, да якіх прывычаліся ды на якія ўвогуле не звяртаюць увагі.

Хто ведае, што значыць, калі ідзе снег на Каляды?

Ці гэта, як адныя кажуць, душы тых, хто павінен нарадзіцца ў будучым годзе? Ці гэта, як іншыя мяркуюць, замерзлыя слёзы Божай маці, што бачыць, колькі пакутаў вытрывае дзіцятка, што ляжыць перад ёю ў стадоле, і няма каму яго абараніць, акрамя неразумнага казляняці з сенам на рожках? Ці гэта, як іншыя сведчаць, анёлкі, што выправіліся, каб не дазволіць людзям зрабіць благія ўчынкі: кожная сняжынка — асобны анёлак, што мусіць адвесці чалавека ад дурнае справы, захаваць яго ад нейкага граху.

Калі апошнія — праўда, дык колькі павінна выпасці снегу...

І ён ішоў ды ішоў. У вігілію, напярэдадні Куцці святога козліка, на самым ветаху тысяча дзевяцьсот сорок пятага года — ішоў снег.

І разам з ім — троп у троп — ішла Каляда. Здавалася б — звычайная каляда...

Але калі ў весніцы да Тхора загрузкалі, гэта было незвычайна. Бо аніхто б з аднавяскоўцаў аніколі анізавашта не пайшоў бы да Тхора ані з якім зваротам, нават аддаючы Богу душу. Таму Тхор і кінуты да весніцаў, баракам адганяючы сабак ды мармычучы: «Нойды, спра-трэбіўся ізноўку...»

І спатрэбіўся. Адылі, памыліўся, каму.

— Хто... Чаго... Нашто... Прэч, прэч!.. Ды як вас, контру клерыкальную, яшчэ не перадавілі... Трасца на вас... Прэч!

Але каляда ўжо заходзіла на ягоны панадворак разам са снегам: Каза, ды Дзед, ды Бусел, ды Мядзведзь, ды Конь, ды Цыган, ды Жыві, ды Жаўнер, ды яшчэ нехта, ды нават Чорт. Ды, зразумела, Механоша.

Цкаваць сабакамі не атрымалася — ваўкарэзы адно брахалі з-пад пуні. Таму Тхор, крэчучы, усеўся на ўслон:

— Халера з вамі, кажэця, што хацеця, але хутчэй, бо няма мне больш што рабіць, як толькі вашае трызнненне слухаць...

Але каляда не слухала яго, зацягнуўшы ўжо «Добры святы вечар, пане-гаспадару...»

Калядоўшчыкі паўколам расцягнуліся на панадворку. Тхор адно галавой круціў, гледзячы, каб аніхто не ўздумаў быў чаго ў яго скрасці. Але, здаецца, не, ніхто з прыхадняў не імкнуўся па ягонае майно, хаця ці здолееш зразумець гэтых маскаваных з іхнымі лічынамі...

«Аднак якая жвавая лічына ў Чорта! Здаецца, нават рухаюцца губы, ды нос быццам прынюхваецца... А Дзед нейк зусім падазроны — грае на сваёй дудзе (але ж і голасна, нат спеваў часам не чуваць!), а вочы вытарапіў на мяне, быццам два лязы... Ды не, гэта проста ў мяне ўваччу пярэсціць ад снега ды гэтага ззяння каляднае зоркі, што трымае Каза — аднак, цікава, як яны здолелі зрабіць гэткае яскравае ззянне... Ды й увогуле — падазроны гэты калядоўшчыкі. Нікога не пазнаю, ці мо і зусім не ведаю? Трэба будзе данесці куды трэба адразу ж раніцай — хай разбіраюцца з імі тыя, хто ўпаўнаважаны...»

Фота pxhere.com

— Гэй, механоша! — гукнуў Тхор, бо больш маўчаць яму сталася нейк няўтульна. — А што гэта ў цябе ў меху быццам нехта перакочваецца? Ці на-шчадравалі адно пацую поўны мех? Завонку дык падобна на тое, ха-ха! Дык то чакайце, я вам накідаю хоць шуфлямі гэткага дабра, ха-ха!

Лягнуўшы сябе па сцёгнах, ён ужо хацеў быў устаць, каб гнаць нечаканую каляду, але калядоўшчыкі ўжо не стаялі, а рухаліся, спяваючы нешта нязвыклае, што перакрывала голасна дуду. І хаця Тхор не мог разабраць словаў, але дзеянне пантанімы ўжо не выклікала ў яго сумневу...

— Не, не... Няпраўда... Няпраўда! — шэрая пара вырвалася з рота Тхора, дрыжучы гэтак жа, як ён сам.

Але дзеянне рухалася імкліва.

Вось да Тхора падскочыў Жаўнер, і той з жахам убачыў павязь са свастыкай:

— Ну, кажы ж, кажы, дзе яны схаваныя? — скавытнуў Жаўнер.

— Не, не, гэта не я сказаў! — але рука сама паднялася, і палец упёрся ў Цыгана ды Жыва.

— Ага! — быццам вызверыўся Жаўнер ды, падскочыўшы да ахвяраў, пачаў размахваць над іх галавамі карабінам, тыя ж, збялеўшы, паваліліся долу.

А Жаўнер ужо зноў імкнуўся да Тхора, і той ужо не ўбачыў свастыкі, а ўбачыў чырвоную зорку:

— Ну, кажы ж, кажы, дзе яны схаваныя? — скавытнуў Жаўнер.

— Не, не, гэта не я сказаў! — але рука сама паднялася, і палец упёрся ў Казу ды Кая.

— Ага! — быццам вызверыўся жаўнер ды, падскочыўшы да ахвяраў, пачаў размахваць над іх галавамі карабінам, тыя ж, збялеўшы, паваліліся долу.

Раптам дуда змоўкла. Цішыня настала гэтка, што вушы разрываліся. І толькі потым Тхор зразумеў, што яны разрываюцца ад ягонага ўласнага крыку.

«Мёртвыя» Жыві, Цыган, Каза і Конь падышлі да Дзеда і быццам штосьці казалі яму. Не зводзячы вачэй са збялеўшага гаспадара, Дзед, не мовіўшы ані слова, узяў палец на Тхора.

— Святы вечар, пане-гаспадару... — прамовіў Чорт, з'явіўшыся проста перад Тхорам, і той нарэшце зразумеў, што гэта зусім не лічына — як і іншыя: гэта зусім не маскаваныя персанажы...

Тхор зноў закрычаў, але Механоша ўжо раскрыў свой мех, і шэрая пара

апошні раз вырвалася з рота Тхора, улоўная ў мех. І рух, падобны да пацучынага коўзання, стаўся зусім дзікім, але Механоша павольна завязаў матузок ды звыкла закінуў мех на плечы.

Снег ішоў ды ішоў. У вігілію, напярэдадні Куцці святога козліка, на самым ветаху тысяча дзевяцьсот сорок пятага года — ішоў снег.

І разам з ім — троп у троп — ішла Каляда. Здавалася б — звычайная каляда...

3

Вытрымка з даклада на імя міністра дзяржаўнай бяспекі БССР Л. Ф. Цанавы ад 21 сакавіка 1946 года (мова і асабліва-сці арыгіналу захаваныя):

«...» в перыод с 24-го декабря 1945 года по 21 января 1946 года в указанных выше регионах наблюдались случаи смерти, схожие по своим характерным особенностям, среди действующих и бывших сотрудников НКВД-МВД и НКГБ-МГБ, а также лиц, являвшихся активными информаторами государственных органов, особенно полезными в продолжающейся борьбе с явными и тайными врагами Советской власти. Количество смертей уточняется, список выявленных жертв — в приложении к данному докладу. Все погибшие сотрудники зарекомендовали себя как неустанные и бескомпромиссные борцы с врагами, имеющие награды и благодарности за безупречную службу <...>

<...> жертвы не имеют признаков насильственной смерти, по медицинским заключениям, смерть наступала от остановки сердца. Но всех объединяет, согласно отчётам следователей, выражение ужаса на лицах, что нехарактерно для сотрудников государственных органов, проводивших годы в борьбе и занимаясь искоренением всего, что признано несоответствующим коммунистической идеологии и вредным для советского миропорядка. Уверен, что их жертвы станут не напрасны и, хотя виновные пока не установлены, мы сообщая, сомкнув ряды, продолжим искоренять...».

Хутка снег пойдзе зноў. І разам з ім — троп у троп — пойдзе Каляда. Здавалася б — звычайная каляда...

Каляды, 2023—2024

Падарожжа

Віктар ВАРАНЕЦ

Ну што, час ехаць. Міхась Уладзіміравіч Бырда павярнуў ключ запальвання — «Фордзік» весела чмыхнуў і загудзеў ціхай, роўнай працай рухавіка, што так гаюча ўздзейначае на сэрца любога аўтамабіліста. Якая ж прыемнасць — ехаць па начным Гродне! Пустыя вуліцы, цішыня, чыстае паветра, дзе-нідзе сустрэнецца запознены грамадзянін, засяроджана хістаючыся дахаты. Любата! А ўжо праз якія дзве гадзіны гэтыя ж вуліцы ўмомант запоўняцца аўта- і пешапатокай — і бывай, рамантычая адзінота.

Калі Бырда пад’ехаў да будынка ўніверсітэта, дзяўчаты былі ў поўным зборы і пра нешта гучна гаманілі. «Хіба да дажджу», — адрасу ж падумаў кіроўца. Праз адчыненыя дзверы ў салон буса струменьчыкам паліліся студэнткі. І зноў віскі, крыкі, рогат. Але паступова ўсе ўладкаваліся ў крэслах. Міхась стаў у праходзе.

— Усім добрай раніцы, прыгажуні!
— Вам добрай раніцы, Міхась Уладзіміравіч!

— Бачу, настрой вельмі добры. А зараз хвілінку ўвагі і сур’ёзнасці. Вось вашы пашпарты з візамі. Разбярыце, толькі не пераблытайце, дзе чый. І не дай Божа яго згубіць! Таму схавайце.

— У трусy? — ляпнула нехта ў прыцемку салона, і ўсе зноў зарагаталі.

— Ахоць і ў трусy. Памежнікам дармовы стрыптыз не нашкодзіць, — адказаў разумніцы. — Далей, нагадваю, у каго гарэлка, цыгарэты — ёсць пяць хвілін, каб гэтую кантрабанду выліць і выкінуць, ну або выпіць і выкурыць.

— Не, мы столькі не адолеем, — зноў запішчалі ў салоне.

— Калі каго злапаюць на мяжы, чакаць і вяртацца не будзем. Самі вернецца. Па дваццаць рублёў на праезд прынеслі?

— Так, прынеслі.

— Перадаць наперад. І глядзіце, не падманвайце старога куратара.

— Ну які вы стары? — суцяшальна вымавіла адна з дзяўчат.

— Ну які вы куратар? — дадала другая, і ўсе, канешне, зарагаталі.

Так, паездка абядае быць не сумнай.
— Усё, дзверы зачыняюцца! Ад’язджаем!

— Ура! — закрычалі ў салоне, пачуўся хлапок шампанскага, прычым не адзін.

Ужо развідняла. Дзяўчаты ўвесь час варушыліся, пераходзілі адна да адной, мяняліся месцамі, а Міхась кіраваў да польскай мяжы. Дарога заняла хвілін пятнаццаць, як група пад’ехала да апошняй запраўкі на беларускай тэрыторыі. Кіроўца загнушыў рухавік.

— Грамадзянкі турысткі! Апошні сюсі-прыпынак да Польшчы. Раю ўсім наведаць гэты прытулак, бо можам мяжу і хутка праскочыць, а можам і завіснуць. Таму лепей сюсяйце тут.

Угаворцаў дзяўчат не прыйшлося. Імгненна салон апусцеў. Міхась Уладзіміравіч за гэты час заправіўся пад завязку дызпалівам, рэшту беларускіх грошай памяняў на еўра і нават паспеў выпіць кубачак кавы. І васьмь зноў у аўтобусе. У добры шлях!

Беларускую мытню і памежнікаў прайшлі вельмі хутка, на што, у прынцыпе, і разлічвалі. Цікава, як будзе з палякамі?

— Дзяўчаты, усе міла ўсміхаюцца і памятаем, што мы едзем на студэнцкую канферэнцыю ў Кракаў.

— А мяне мама вучыла, што падманваць непрыгожа, — устругла Кардабнёва. — Мы ж ў Гданьск на мора адпачываць едзем, а не на нейкую каферэнцыю, Міхась Уладзіміравіч?

— А гэта, Святланка, святая няпраўда ў імя высокай мэты: не сядзець на мяжы гадзін так з 5, а хуценька і цывілізавана апынуцца на тэрыторыі суседняй дзяржавы.

Бус заехаў на зялёны калідор. Аўтобусаў, дзякуй Богу, наперадзе не было. Так, чатыры легкавікі. Стражнічка хуценька адзначыла пашпарты, а неўзабаве падышоў і польскі мытнік. Ён падняўся ў салон і здзіўлена пакруціў галавой.

— Дзень добры, паненкі. І куды гэтая квятарня едзе?

— Дзень добры, пан! А мы на канферэнцыю. Мы студэнткі. А паехалі з намі... — наперабой запішчалі паненкі.

— Так, а вудка, цыгарэты, наркатыкі? — працягваў традыцыйны апыт мытнік.

— Не, дзякуй, не трэба, у нас свае, — амаль хорам адказалі турысткі.

Мытнік аказаўся з гумарам. Ён весела зарагатаў, забраў пашпарты і пайшоў да сябе.

— Малайцы, дзеўкі, так трымаць, — пахваліў Міхась сваю «брыгаду».

— Міхась Уладзіміравіч, а чаму ні аднаго хлопца з намі не едзе? Мы ж не філфак які? — запытала Таня Маркіна.

— Разумееш, Таня, з намі збіраліся ехаць Сцяпанаў, Хоха і Кавальчук Міхал. Але Сцяпанаў напярэдадні здачы дакументаў згубіў пашпарт, Хоху на заўтра выклікалі ў ваенкамат, а Кавальчук з моцным атручваннем ляжыць у бальніцы. Так васьмь не пашанцавала нашым хлопчыкам.

Праз колькі хвілін ім прынеслі пашпарты. Можна ехаць.

— Ура, — закрычалі дзяўчаты, і экскурсія пачалася.

Машына весела бегла па вузкіх польскіх дарогах, турысткі з цікаvasцю глядзелі на краявіды новай для іх краіны.

Да кіроўцы падышла стараста групы Кацярына Ступка.

— Міхась Уладзіміравіч, а давайце заедзем куды-небудзь перакусіць, папоўніць запасы пітнай вады і чыпсаў, ды і, як вы кажаце, пасюсяць большасць не супраць.

— Добра, — адказаў куратар, — праз хвілін дзесяць будзе Сакулка, там ёсць гіпермаркет, а ў ім — усё, што заказалі.

Неўзабаве даехалі да гіпермаркета. На пляцоўцы, на дзіва, не было ніводнага аўтобуса на беларускіх нумарах. «Цікава, і дзе яны ўсе?» Кіраўнік даў дзяўчатам 30 хвілін на рабаванне магазіна і вырашыў таксама крыху падмацавацца.

Уся група ўтульна ўладкавалася ў кафэ. Як нейкія блакаднікі, яны панабіралі горбы хот-догаў, гамбургераў, чызбургераў і іншага фастфуду, і амаль кожная ўсё гэтае смакоцце запівала півам.

— Дзеўкі, вы што ж робіце? — ледзь не закрычаў ад злосці Міхась. — Вы ж абсікаецеся ў дарозе. Я спыняцца не буду, таму беражыце пустыя бутэлькі — вельмі спатрэбяцца...

— Ну не злуйцеся, Міхась Уладзіміравіч, ну як быць у Польшчы — і не пакаштаваць іхняга смачнага піва. Гэта як быць у Грэцыі і не купіць футра... — заенчылі «півасёрбкі».

І зноў дарога. Кіроўца ўключыў нейкую камедыю на DVD, дзяўчаты, сыгтыя і задаволеныя, уладкаваліся ў крэслах і пачалі культурна адпачываць. Некаторыя пазасыналі. Ну і правільна, хутчэй пройдзе дарога.

Ужо пачало цямянець, калі яны пад’ехалі да Гданьска. Да канчатковага прыпынку заставалася кіламетраў 20. Кіроўца заруліў на невялікі кемпінг на ўзбочыне лесу і спыніўся.

— Дзяўчаты, усім выходзіць на вытворчае пасяджэнне, — абвясціў па салоне.

Пасажыркi не прымусілі сябе доўга ўгаворваць і адна за адной павыскоквалі з аўтобуса. Куратар дастаў з багажнічка раней падрыхтаваны пакет і далучыўся да іх. Яны зайшлі ва ўтульную альтанку з круглым сталом пасярэдзіне. Міхась выцягнуў з пакета тры бутэлькі шампанскага і вялікі стос пустых пластыковок.

— Ого, — радасна загулі студэнткі. — Дык мы гуляем...

— Так, — пацвердзіў Міхась, — куратар прастаўляецца. Прапаную ўзняць тост за паспяховае прыбыццё ў намечаны горад і прыемыя ўражанні ў ім.

Ён наліў кожнай шампанскага, крыху плюхнуў і сабе.

— Дык Вам жа нельга, у Вас руль, — перасцераглі дзяўчаты.

— А я толькі крышачку, — супакоіў іх. — За нас, адважных турыстаў.

Усе радасна загулі і кульнулі свае пластыкоўкі.

— А зараз усе ў аўтобус. Апошні рывок.

І бус зноў рушыў наперад. Хвілін праз пяць Міхась зірнуў у люстэрка салона. Усе спалі моцным сном. Дзякуючы навігатару, Бырда хутка знайшоў патрэбную вуліцу і дом у Гданьску. Спыніўся каля высокіх жоўтага колеру варот, загнушыў

рухавік. Затым з двума пакетамі прайшоўся па салоне, дастаючы з торбаў дзяўчат пашпарты, кашалькі, тэлефоны. Пасля пераклаў грошы ў сваю барсетку, адабраў штук 6 каштоўных апаратаў, а пашпарты згрузіў у асобны пакет. Пасля чаго пагрукаў у дзверы. Праз пару хвілін яны адчыніліся, і ў праёме ўзнік высокі плячысты араб, які на ламанай польскай мове запытаў, што таму трэба.

— Мне патрэбны Лешак. Скажы, што Крафт прыехаў.

Дзверы зачыніліся. Чакаць давалося хвілін з пяць, не больш. Гэтым разам ужо адчыніліся вароты, і ўсё той жа араб паказаў рукоў, каб заязджаў. Міхась вярнуўся ў бус. Дзяўчаты па-ранейшаму моцна спалі. Завёў машыну і ўехаў у двор. На ганак выйшаў гаспадар дома пан Лешак, невысокі лысы мужчына ўжо досыць сталага ўзросту. Міхась адчыніў дзверы і рухам рукі запрасіў яго ў салон. Лешак разам з арабам павольна падняліся па прыступках і рушылі паміж радоў, пільна ўглядаючыся ў твары дзяўчат. Каб было бачней, кіроўца запаліў святло. Лешак дайшоў да канца салона, задаволена хмыкнуў і вярнуўся назад.

— Малайцом. Нядрэнны тавар прывёз. Дзе пашпарты?

— А дзе грошы? — запытаў Міхась.

— Будуць табе грошы. Ідзем у дом. Дарэчы, а калі яны прачнуцца?

— Гадзін праз пяць.

— Гэта добра. Якраз паспеем перацягаць іх у падвал і зрабіць ін’екцыю шчасця.

— І куды іх потым? — пацікавіўся куратар.

— Традыцыйна, лепшых у бардэлі Усхода, хто пагорш — тут уладкуем, — адказаў гаспадар і з’едліва запытаў: — А што, спадар выкладчык, шкада стала студэнтак?

— Канешне шкада. Але і сябе пашкадаваць трэба. Вось і давалося выбіраць, што найдаражэй. Так, ад лёсу не ўцячэш — маглі б стаць настаўнікамі, а стануць прастытуткамі. Вы толькі наркатой іх не вельмі ж накачвайце.

— А васьмь гэта, хлапец, — голас Лешака пасуравеў, — зусім не твая справа.

Яны зайшлі ў хату. Лешак дастаў скрутак даляраў.

— Як і дамаўляліся. Па дзве тысячы за кожнае цела і 7 тысяч за твой бус. Пералічваць будзеш?

— Буду, — адказаў Міхась і хуценька перабраў стодаляравыя купюры. Усё сышлося. — Ну тады бывайце, шанюнае спадарства.

Ён выйшаў на двор. На душы было паскудна. Але праз дзве гадзіны самалёт да Сіднэя. Там новае вольнае жыццё. Можна будзе адкрыць на заробленыя грошы сваю справу, ажаніцца і пастарацца забыцца пра сваіх дзяўчат. Калі, канешне ж, атрымаецца забыць...

Клёвая ўдава

Mixail KONAN

Барыс часцей за ўсё на падлёднай рыбалцы, калі ўсе заходзяць на лёд, стараецца ісці не першым. Асабліва ж — на незнаёмым вадаёме. Хто ж яго ведае, ці ёсць там дзе якія прамыіны ці нейкія іншыя пасткі. І наогул не любіць, калі зусім побач ловіць нехта яшчэ. Ды й на рыбалку ён ездзіць не столькі па рыбу, а каб «праветрыць мазгі», як, шуткуючы, распавядаў жонцы. Дый якая яна жонка? Так, проста жывуць разам, як цяпер модна, без афармлення шлюба ў загсе.

— А навошта мне тая пячатка ў пашпарце? — бывала, аднекваўся Барыс, калі яго Вера пачынала нешта гаварыць пра афіцыйны шлюб. — Мне і так добра. А што табе не так? Грошы прыношу, кватэру тваю аплочваю, дачка твая не голая ходзіць... Якой халеры табе яшчэ трэба?

У свае сорак ён ужо быў жанаты. Мае недзе ў Расіі дачку. А былая жонка яшчэ на судзе дэманстратыўна заявіла: «Не трэба мне твае аліменты, сама неяк абыдуся». Тут, у горадзе, у Барыса, як ён кажа, ёсць фэйная работа слесара-рамонтніка тэлевізараў, халадзільнікаў, іншай бытавой дробязі. Ёсць і левыя заказчыкі, а, значыць, і прыхаваны ад Веры лішні рубель.

Даўніх і надзейных сяброў у Барыса няма. Той, хто сябраваў з ім у маладосці, недзе знік пасля таго, як ён з-за хваробы амаль цалкам адмовіўся ад спіртнога. І застаўся ён сам-насам са сваімі праблемамі. Каб унесці ў аднастайнае жыццё нейкую жывінку, ён захапіўся падлёднай рыбалкай. І з цягам часу так налаўчыўся ў гэтай справе, што стаў часцяком прыносіць дамоў добрых ляшчоў і акунёў. Гэтым і адкупляўся ад нападка Веры, калі яна нейкім чынам спрабавала адабраць у Барыса самае святое: яго духоўнае і фізічнае захапленне — зімовую рыбалку.

...У адзін сакавіцкі дзень, калі ўжо з палёў стаяў снег і ў небе нясмела зазвінелі першыя жаўрукі, Барыс выправіўся на рыбалку са стандартным наборам у чамадане: шматок сала з трыма пражылкамі мяса ў ім, пара ладных цыбулін, батон з маслам, тэрмас кавы. Ну і, канечне (на ўсякі выпадак), двухсотграмовая плоская пляшка гарэлкі. Ён вазіў яе ўжо не першы раз, але выпіць не цягнула: і страўнік пратэставаў, і не цікава было аднаму. Дый адвек ён ад спіртнога за гады хваробы.

Але на той рыбалцы ўсё пайшло не так, як звычайна. Калі гурт рыбакоў, лязгаючы ледабурамі і чамаданами, прайшоў па выгатапанай у глыбокім снезе сцяжынцы міма, Барыс яшчэ колькі хвілін пастаяў. Прыкурыў цыгарэту (ужо колькі разоў кідаў курыць!) і рашыў абысці збоку невялічкую лазню, што месцілася ў нейкіх пяці-шасці метрах ад берага. Тут, на возеры, ён быў не раз і раней, і ў гэту зіму таксама. Таму ведаў, што справа, за сцяной высокага трысняга, сярод плёса ўзвышаецца дно-ўсух пэўна метра на паўтара. І, канечне, у гэтыя сакавіцкія дні там можа быць добры клёў акунёў-гарбачоў.

Асцярожна, каб не паслізнуцца, мацаючы снег нагамі і спусціўшыся з высокага абрывістага берага, Барыс па выпавішаму за ноч снегу адразу ўзяў кірунак на ўсход. Але ступіць паспеў толькі некалькі крокаў: тонкая скарыначка лёда, прысыпаная начным снегам, разам трэснула, і рыбацок праз секунду па самае горла сядзеў у вадзе. Добра, што яшчэ адразу намагаў нагамі цвёрдае дно.

Сёння Барыс не хоча ўспамінаць, як, ламаючы пазногі і раздзіраючы пальцы аб умерзлыя ля палонкі кавалачкі лёда, ён неяк змог выкарабкацца наверх. Не верачы, што жывы, адкаціўся, як і сам вучыў маладых рыбакоў, на нейкія метры два ад палонкі. Ці то ад холада, які пачаў амаль адразу сціскаць мокрыя ногі ў рыбацкіх ботах, ці ад нечаканасці і перапуду, што так усё атрымалася, Барыса стала ўсяго калаціць. Сяк-так падняўшыся, падцягнуў адкінуты ўбок чамадан, забыўшыся пра яшчэ не разложаны ледабур, які так і застаўся на дне палонкі, рыбацок азірнуўся. Як гэта ён не заўважыў, што лёд тут быў няроўны, што гэта была квадратная, метр на метр, спецыяльна высечаная ў лёдзе пелька для забора вады ў лазню...

«Што ж гэта за людзі, якія нічым не абазначылі, што тут фактычна няма лёду? Хоць бы які кол ці сноп трыснягу ўторкнулі! Як жа так можна?!» Гэтыя думкі круціліся ў галаве, пакуль Барыс, лапочучы абмярзаючай на хаду вопраткай, цягнуўся за рамень чамадан, паціху сунуўся да ладнага дамкі, што месціўся воддаль на беразе. Адгароджаны шэрым лазовым тынам ад вуліцы, ён весела блішчэў двума вялікімі вокнамі, за якімі чамусьці гарэла святло, хаця амаль што развіднела. Праз паўадкрытыя веснічкі, якія трымаліся толькі на адной завесе, Барыс увайшоў у двор з хлечуком, за якім віднелася чародка маладых яблынак. На мяжы з суседнім участкам голае вецце рабіны цягнулася да маладога дубочка. Ён за ўсю зіму так і не скінуў пакручаную рудую лістоту.

Сяк-так намацаўшы ў цемнаце сенцаў клямку дзвярэй, ён з цяжкасцю пераставіў праз парог цяжкія боты, у якіх хлюпала вада. У нерашучасці спыніўся. У хаце ва ўсю грымеў тэлевізар. Ад вялікай сляняскай печы, дзе гарэў агонь, да рыбака рэзка павярнулася, як яму адразу падалося, яшчэ маладая кабета. Невысокая з капой чорных валасоў пад завязанай на патыліцы хусткай, расчырванелая, у водблесках агня яна здалася Барысу цыганкай. З-за дзвярэй другога пакоя выглянулі двое хлопчыкаў гадоў дзевяці-дзесяці.

— В-вы хто? Як сюды... чаму? А сабака ж не брахаў...

І праўда, Барыс бачыў яго на двары, але той чамусьці нават не вылез з будкі, а толькі ляніва і спуджана са два разы неяк гланца цыкнуў і, загрымеўшы кароткім ланцюгом, задам увапхнуўся назад.

— А чаму гэта вы н-не абазначылі сваю палонку, адкуль в-ваду б-бралі? Я... Туды і шухнуў. Дайце хоць пасушыцца...

Барыс бачыў у вачах гаспадыні і зацікаўленасць да яго, і боязь, што з-за яе чалавек во ледзь не ўтапіўся. А ён глядзеў на яе высокую і пэўна ж пругкія грудзі, якія ледзь змяшчаліся пад тонкай кофтай з расшпіленым верхнім гузікам. Калі яна ішла па хаце, крутыя сцёгны кабеты рытмічна і прывабна рухаліся ў такт хады.

— Я... гэта... Хлопцы во ўчора жардзіну якую не паставілі... Я зараз. Скідайце ўсё мокрае. Давайце памагу. Як жа гэта вы?

Патроху зняўшы ўсё макраццё, Барыс застаўся ў адных «сямейных» трусах.

— Скідайце ўсё. Я адварнуся. Зараз пашукаю чаго сухога. Ад мужа яшчэ ж нешта засталася.

Пакуль Барыс апранаўся ў сухое, гаспадыня нешта рэзала, смажыла. А сама, быццам вападкова, кідала зацікаўлены позірк на голая плечы рыбацка, коратка падстрыжаную русавую галаву на кароткай шыі. Бегаючы да стала і назад, ставіла на свежы, толькі што засланы настольнік, то вярнуўся каўбасу, то адкрывала слоік кансерваванах гуркоў.

На правах старэйшага (Барысу ўжо стукнула сорак), ён, трохі адагрэўшыся, нарэшце падаў мужчынскі голас:

— А як жа завуць цябе, гаспадыня?

— Мяне ўсе Верай клічуць...

За сталом Вера ўсё падсоўвала бліжэй да яго то каўбасу, то рэзала праміна талерцы гурочки і ўсё імкнулася глянуць у вочы гэтаму невядома адкуль зваліўшамуся на яе галаву прыгожаму і, відаць, дужаму чалавеку. А калі Барыс выцягнуў з тоўстай шарсцяной рукавіцы, каб не разбілася ў рыбацкім чамадане, плоскую бутэльку гарэлкі, Вера ўсхапілася з-за стала:

— Ой, я ж ... гэта ж і праўда, нада пагрэцца пасля... Я зараз свайго нечага прынясу. Ну як жа гэта я забылася?..

— Не трэба, — датыкнуўся Барыс да рукі Веры, і яго быццам токам шыбанула — такая ад яе ішла энергія ці то добра, ці, як яму тады хацелася, нейкага замілавання і вінаватасці перад ім. — Нам і гэтага будзе занадта...

У той дзень ён хоць і не лавіў, але без рыбы дамоў не прыехаў. Як кажуць, не было б шчасця, ды няшчасце памагло: і сама гаспадыня, і абодва хлопцы, жывучы ўжо гадоў дзесяць ля возера, даўно сталі аматарамі і летнік, і зімовай рыбалкі. Пакуль і на печы, і перад чалеснікам сушылася Барысавыя вопратка, Вера паспела расказаць, што яны з мужам прыехалі сюды з Чарнобыльскай зоны адсялення, купілі і адрамантавалі дом, паспелі нават пасадыць сад.

— Я спачатку працавала паштаркай, — даводзіла гаспадыня, — але мне нельга было падоўгу быць на адкрытым сонцы. Урачы забаранілі. Цяпер я во ў бібліятэцы. Канечне, якія там грошы. Слэзы... Каб ня рыба, не грыбы ды ягады, ні знаю, як бы і жылі. Хочаце, я вам колькі ляшчоў і акунёў дам? Хлопцы ўчора налавілі.

— А што ж хазяін? — перавёў Барыс гаворку на другое, што яго больш за ўсё і цікавіла.

— Ён на ферме рабіў. Усё ўмеў: і даільныя апараты чыніў, і электрыкай займаўся, і вадаправод рамантаваў. А як другі сыноч нарадзіўся, які шчаслівы быў! Толькі ж нядоўга... Пад трактар папаў, як сілас у яме трамбавалі. Ці трактарыст не дагледзеў, калі назад здаваў, ці сам неяк трапіў. Два дні ў бальніцы праяляў... і ўсё. Ужо во ў восень будзе пяць гадоў, як мы з рабяткамі адны. Нейк спраўляемся.

Перад адыходам з доміка Веры Барыс найперш разам з яе дзецьмі, паклаўшы папярком палонкі дзве шырокія дошкі, знойдзеныя ў падстэшшы, тоўстай і доўгай драціной вылавіў са дна ледабур. Потым паказаў, як ім трэба свідраваць лункі, аддаў усяго матыля і нават па запасной мармышцы кожнаму. Ён бачыў, як у дзяцей гарэлі вачанятны, калі яны цацкалі яго вудачкі, як, мяняючы адзін другога, прымервалі на плечы пафарбаваны ў сіні колер прыгожы крамны рыбацкі чамадан.

— Ладна, памагайце во маме. Будзеце яе слухаць, я вам калі-небудзь новыя вудачкі прывязу...

Барыс і сам не заўважыў, што міжволі прагаварыў тое, аб чым яшчэ і сам добра не думаў. Надта ўжо яму спадабаліся гэтыя хлапчанятны, якія растуць без бацькавага нагляду. Проста ён параўнаў іх з Верчынай — «свайёй» — пяцікласніцай Леначкай, якая толькі і ведае канючыць у маці грошы на новыя завушніцы ці больш модны школьныя руказак...

На тое возера Барыс трапіў толькі праз два тыдні, у панядзелак, калі ў бібліятэцы быў выхадны. Ён ведаў, што дзеці павінны быць у школе, таму смела за-

глянуў на панадворак Веры: за мінулага паўмесяца ён многа думаў і пра яе, і пра хлопчыкаў. Ён пакуль і сам не разумее, што яго цягне ў гэты дом.

На гэты раз забрахаў сабака, і гаспадыня, быццам таго і чакала, адразу выйшла з сенцаў на двор.

— Заходзьце, Барыс, — расчыніла жанчына веснічкі, якія так і віселі коса на адным завесе і шкраблі зямлю дошчачкамі. — А вы ж забыліся сваю рукавічку з бутэleckай, — каб неяк распачаць размову, расцягваючы словы, пастаранілася Вера, прапускаючы госьця з сенцаў у хату. Праціскаючыся ў дзверы, Барыс, так ужо атрымалася, міжволі вельмі блізка прыхінуўся да высокіх поўных грудзей гаспадыні. А яна і не здзівілася такому, быццам даўно чакала, і толькі яшчэ больш паружавела. Барыс похапкам, быццам зрабіў нешта дрэннае, схамануўся і варухліва турзануўся ў хату.

— Я вось хлопцам вудачкі новыя прывёз, — дастаючы з чамадана падарунак, павярнуўся Барыс да гаспадыні і ледзь не сутыкнуўся з ёй тварам у твар. Вочы Веры глядзелі на яго дапытліва і насцярожана. Яна перахапіла Барысаву руку.

— Навошта вы так. Я сама купіла б. Хутка ж во і зарплата будзе.

Барыс бачыў, што жанчына ледзь стрымліваецца, каб не пацалаваць гэтага, такога чужога і такога фізічна блізкага цяпер чалавека. А той, сходу скінуўшы з плячэй чамадан, абхапіў адной рукой Веру за цёплую мяккую шыю, і, сам таго ад сябе не чакаючы, моцна пацалаваў праміна яе паўадкрытыя гарачыя вусны. Пэўна, яна хацела нешта сказаць... Чуйна-наасцярожаныя вочы маладой яшчэ жанчыны былі так блізка, а чорна-сінія з адлівам валасы так прыемна казыталі твар, што Барыс не стрымаўся і зноў літаральна ўпіўся вуснамі ў яе губы...

— Не заві мяне больш на «Вы». Добра, Верачка? Не будзеш? Чэснае піянерскае? — гуліва жартаваў потым Барыс, радуючыся, што вось так проста і лёгка далася яму другое спатканне з гэтай загадкавай і такой прыцягальнай жанчынай. У той год больш на тое возера, а дакладней — да Веркі, Барыс не ездзіў. І машын спадарожных не было, ды і рыбакоўны сезон закончыўся. Тэлефона ж у бібліятэцы не было, мабільнікаў тады яшчэ не існавала, і рыбацок нічога не чуў і не ведаў, як там жывуць яго «купальшчыкі».

Пра тое купанне ў палонцы пры лазні Барыс успамінаў і летам, але мацней за ўсё пацягнула туды толькі з пачаткам зімы, з першымі марозамі. Яго тут радасна сустрэлі, здавалася, трохі падрослыя ўжо хлапчкі і, канечне, сама Верачка. Яна не хавала ад Барыса закаханых вачэй і мяккімі рухамі вабных сцёгнаў, як бы выпадаковымі дотыкамі заўсёды цёплых рук, усёй жаночай істотай давала знак, што ён для яе значыць нешта большае, чым проста знаёмы рыбац.

Усю зіму Барыс стараўся і са знаёмымі, і з чужымі рыбакамі трапляць на рыбалку менавіта на возера, дзе жыла Верка. Тут яго заўсёды чакалі і сыны, з якімі ён не раз лавіў на іхніх месцах, і сама маці, якая таксама магла няблага рыбачыць і нават іншы раз аблоўлівала яго.

Усё гэта вельмі здружыла Барыса з Верчынай сям'ёй, і ўжо к канцу чарговага зімовага сезона ён купіў і перавёз да яе гумовую лодку, усе зімовыя і летнія рыбацкія снасці, а потым пераехаў і сам. Сваю гарадскую Веру пакінуў без ніякіх сумненняў. Аліменты ж яна і так атрымлівала ад свайго мужа. А Леначку, яе дачку, Барыс і не збіраўся ўдачараць. Быццам чакаючы сустрэчы з другой Верай.

А тут яму і работа хутка знайшлася — майстрам па рамоне бытавой тэхнікі ў «атэльэ» — пакойчыку тры на тры метры ў будынку сельсавета, дзе месцілася і бібліятэка. Што датычыцца рыбалкі, то цяпер не было патрэбы каму-небудзь дакладваць, чаму ты кожны свабодны час прападаеш на возеры. Нарэшце мужчынскія і жаночыя інтарэсы і захапленні супалі.

Такое бывае вельмі рэдка. А гэта, бадай, і ёсць сапраўднае сямейнае шчасце.

Не спыняюцца цуды

Данута БІЧЭЛЬ

Краіна Неманіна

У нябёсах святых над Каложая
вера, надзея, любоў перамножаныя
на веру, надзею, любоў
хваляю Божаю.

Перамнажаецца, узвышаецца,
у далёкіх, высокіх аблоках
адбіваецца і вяртаецца,
па глыбінях, вірах, замароках
расплываецца...

Па вярбінах, па дрэвах, асоках
далёка, глыбока, висока...
Па каменчыках у Неманіне,
па благаслаўлёнай Краіне...

Хвала Табе, добры Божа,
за адмоленых душаў Краіну,
за Каложу і Неманіну.

За нябёсы, глыбіні
ў невымерна спрадвечнай Краіне,
каменнем-словам-малітвай залечаныя!
Узаменна Духам Святым асвечаныя.
За зямное кароткае падарожжа...
За несмяротнасць Каложы!
Хвала Табе, Божа!

Легенда пра чорны камень

Восем стагоддзяў на сонцаўзыходзе
абпальвае сонечны промень
умураваны ў Каложу камень...
І творацца дзіўныя рэчы...
Цёмныя цені з зямлі вырастаюць,
на плаху з цемры галовы ўскладаюць —
грэшныя болесці лечаць.

Чорны камень вандроўны злодзей
выскрабае зубілам.
Чорны камень восем стагоддзяў
паднімае мёртвых з магілаў!

Бомбы, снарады з нябёсаў падаюць.
Скоблам зладзеі скрабуць нашу памяць.

Чорны камень з лекавай моцы
вяртае да чорнай магіі...
Ды Каложская Божая Маці
мацней за агністае сонца —
асвячае людзей на досвітку
малітвы магічным дотыкам...

Нёман каля Каложы

На Каложы з маёлікавых крыжоў
андарачак зялёны.
Нёман, як прывід, міма пайшоў,
шчаслівы і непрытомны...

Сцяжынка ўніз ад царквы —
то бугор, то ўпадзіна,
рызыкаўна спускацца з гары,
імшалкамі перакладзенай.

Хвалі Нёмана каціліся ў заліў.
Паганскія дрэвы нямелі.
Мядзведзь лапай рыбу лавіў.
Дзікуны Каложы не мелі.

Будаваў сабе жыллё чалавек
на скрыжальных гасцінцаў і рэк...
Дзе здзічэла Нёман віраваў,
Бог абрыс царквы маляваў.

Той малюнак, чароўны, святы,
падобны да малюнка дзіцяці.
Нехта йшоў па лютэрку вады,
на грудзях — абразок Божай Маці.

Неба, калі сонейка грала,
з Нёманам злучалася ў паводцы!
Маці Божая на воблачку ў лодцы
з віру Нёмана Каложу збудавала.

Не спыняюцца цуды

На Каложы стагоддзі нелічацца з часам.
Там ішчасце з любоўю сам-насам...
Углыб ад Барыса і Глеба —
нябёсы да сёмага неба.

На Каложы стыкуюцца ўсе стагоддзі,
як брат да брата, прыходзяць —
адно неба шэрае, а другое карае:
такія нябёсы стагоддзяў,
як вочы ў Караткевіча Валодзі...

А чыя гэта душачка святая
з чоўніка на бераг вылятае?
У галечы, у голодзе, у раскошы —
шчаслівыя душы на Каложы.

Неба над Каложай не мяняецца,
толькі зрэдку хмаркай засланяецца.
Мы вачамі яго абыймаем
над Гародняй, за небакраем...

На Каложы — не так, як усюды,
увесь час адбываюцца цуды!
Хмаркі п'юць свяцонную ваду,
птахі цалуюцца наляту.

12 красавіка

Нёман вогненны

Нёман вогненны, не чапай мяне,
не заваблівай пругкім вірам.
Не прыму твайго сэрца з каменя!
Каложы, вазьмі мяне ў вырай!

Нёмана агні — прамяні.
Келбаў гэты агонь не дастане.
Нёман з морам ідзе на спатканне.
Мы самотна гарым на агні.

Нёманаў агонь не затопчаш нагой...
У сосны з ім на лодачцы не паедзеш.
Больш тут няма народу твайго.
Не патрэбная ты суседзям.

Птушак з паперы Нёман забраў.
Скарбаў няма — пісаць запаветы.
Цябе не будуць шукаць, як абраз.
Ты не належала гэтаму свету.

Могуць нагой піхнуць, як катой.
Ноччу выходзь падыхаць паветрам.
Тут сам сабе не належыць ніхто.
Небяспечна хадзіць, калі светла...

Божа, зайдзі праз абраз на сцяне!
Не пакінь мяне несучешанай!
Ад усіх правінаў адмый мяне!
Як малітву, прымі мае вершы!

18 красавіка, Чысты Чацвер

Птахамі продкі былі

Але
на каменнай скале,
на касцях, на болесцях, на стагоддзях
Каложы, вогненны птах,
з валуноў і плінфы на неба ўзыходзіць.

Гэтак паўстанеш і ты,
наш святы і грэшны народзе,
Богам адкуплены, не на вайне,
на крыжах Каложы, на валуне...

Дойлід шліфуе ў агні
лекавыя камяні.
Лучнік цэліць у сэрца варожае лук.
Цвіце над Каложай непакошаны луг.
На Нёмане крыгі...
Святых Барыс і Глеб...
Вежы замкаў чужых каралёў.
У капцах палае быллё...
Ад Грунвальда жар не ачах!

Фота Аляксандра ЛІПАЎЦА

Адчыняе вароты
жанчына з дзіцём на плячах...

Пасядзіш на жалезных варотах —
і ты ўжо сфінкс!
Калі не ўпрыгожыць
твае пасівелья скроні
вяночкам асілак-сын!

Нябёсы Зямлю не пакінуць

Шчаслівыя лянівыя людзі
палятуць на канец сусвету.
Зробіцца шэрай зямля-маляванка,
попелам росы...
Але ўскочыць да Грому ў карэту
маладая Маланка,
разам прагрымаць па нябёсах
і разбудзяць нябёсы.

Магчыма, знікнуць балоты
ў вытоках Гаўі ў вытоках Дзякі,
змейка Жыжмы засохне
ад Пятрашкаў да Сонтак...
Затопіць паводка Бурносы...
Не змоўкне спеў шматгалосы,
вернуцца буслы на свае буслянкі,
разбудзяць нябёсы.

Сустрэнемся ў сутарэннях,
а можа, на Божым сходзе.
А можам і не сустрэцца —
кожны ў сваёй скарбонцы.
Святар учыніць маленне
па заснутым народзе...
Але ніколі не знікнуць нябёсы
над Каложай на ўсходзе сонца.

Нават калі не вытрывае
сцяна Каложы,
паедуць нащадкі яцвягаў
ваяваць за Украіну...
Не будзе ні Гаўі, ні Нёмана,
ні паводкавай Неманіны.
Уздыхнуць святых нябёсы.
Нябёсы зямлю не пакінуць.

Аднойчы ноччу на зорцы
можам згубіцца ў норцы.
А здарыцца цуд — без ніякіх змоў,
у кашульках народзімся зноў.
Каля Каложы на горцы!
Усё ў жыцці залежыць ад Створцы.
У нябёсах белых буслоў.

Маці Божая на Каложы

Маці Божая на Божай Каложы,
у спрадвечным сваім падарожжы,
у падзеях, ясных і змрочных,
утаемненых, увідочненых...

Сцяжынкай на промніку, пешай,
Маці Божая з'яўляецца першай —
перад змучанымі ішчасцем, вайною...
нахільецца да аналою...

Маці Божая просьбаў не лічыць...
Знішчаных, малых — узвялічыць.
Пагарджаным кашулькі надзене,
абароніць крыжыкам нацельным...

Вось ідуць з залатымі замкамі,
у ішчасце замыкаюць сябе самі...
Ключык засакрэчваюць пад ходнік,
дзе маўчаць стагоддзі... і захопнік...

Маці Божая на неба паплыве
ў Вастрабрамскім маладзічку...

Ключык ішчаця схавася ў царкве
ў патрэсканым галаснічку.

Вільня

Вільня — дзіцячая, як салодкі пеўнік.
Вільня спеўная, як бабуліна песня.
Вільня над намі — у Вострай Бrame.
Вільня прыцягвае нас, як цунамі.

Марылька з Яськам жыццю вучылі,
вучылі казачнікі Загасцінцам.
Вербальна — я вучылася ў Вільні —
у Вастрабрамскай святой сталіцы.

У кожнай вясковай хаціне —
абраз на покуце з Вільні...
На палічцы свечка-грамнічка,
з вышыняў ліецца музычка...

У гадзінніку пташка заведзена
ад Гедымінавых вежаў...
Кніжка з наіўнымі вершамі...
Дзіцячы часопіс «Лучынка» —
з мяккім знакам, лацінкай...

Цягнічком з Талеркінай Нінай
патаемна ездзілі ў Вільню
да паэтаў, да першых газетаў...
Да Францішка Скарыны...

У кавярні пры добрай каве
чыталі беларускія кніжкі —
за іх паэтам бакі шліфавалі
на турэмных нарах Лукішкі...

«Паслухайце, вясна ідзе.
Звініць ў маім акне жалеза.
З вінтоўкай стражнік ноч і дзень
пільнуе куст пахучы бэзу...»

Ды мы ўпіваліся тым паветрам,
якое натхняла родных паэтаў,
чыталі падышўку «Нашае нівы»,
нібы ўсю падышўку толькі што выдалі,
а вершы мы ў школе напамяць ведалі...

Да Зоські Верас па веды і вернасць
у ляпанку, як хлеба буханку,
спечаную на дубчыках з гліны, —
паспытаць клубніц ды маліны.
Пасля па вулках начных Максімавых —
стамлёныя, блукалі да ранку.

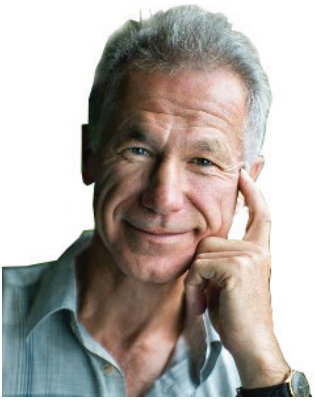
Цягнічком у Гародню вярталіся,
нібы вагоны на рэйках хісталіся...
У Вільню ехалі як несвядомыя,
багаце ведаў везлі дадому...
Божы цуд: нібы беларускі час
спыніўся, у Вільні дачакаўся нас.
Ікустытагобэзу, з вінтоўкай стражніка —
так і цвітуць, і зусім не страшныя...
Крывя завулкі, сляды на бруку,
слядок на сцяне і слядочкі на зёлках —
іх нам пакінула Паўліна Мядзёлка...

З Вільні вярталіся, пра Вільню марылі.
Ды чаму аніхто нам не паказаў
Віленскую Кальварыю?

Вільня — невымерны сусвет
над нашай маленькай Зямлёю!
Зоркі паміж промнікаў Сонейка
ў каронах Святла за спіною.

І цяпер мой цягнік праз Меднікі
з горацкі ціха, няўхільна
коціцца ў вечную Вільню,
продакаў маіх Айчыну.

Пахаванне Бруна

Ігар СІДАРУК

У слынным сямействе Верашчакаў здох Бруна. Добры такі дваровы сабачка. Яго ўсе любілі. Праўда, калі пастарэў — тая любоў болей паходзіла на шкадаванне: колькі яшчэ працягне гэты калматы (вох, ужо й не надта!..) пакутнік?

І вось дзень прыйшоў. Маці па звычцы раніцай выйшла да Бруна, каб даць запаранай ячкі. Бо касцей ён грызці не мог — сабачыя зубы таксама не вечныя. Але кашу — маці сабаку не данесла. Той нерухома ляжаў ля буды, выцягнуўшы лапы ды высалапіўшы язык. Вялізныя мухі ўжо кружылі над ягонымі ашкля-нелымі вачыма.

— Вох, такі здох! — ціха прамовіла маці ды на ўсялякі выпадак памацала сабачае цела. Цела было халодным і цвёрдым, што камень.

Маці, заглыбляючыся ў адвечна-самотныя думкі, падхапіла місу з ячкай, падалася назад у хату. Праз колькі хвілін яна зноў выйшла на двор з чорным поліэтыленавым мехам. Прысела побач з Брунам, так-сяк запхнула ў пакет акале-лае цела. Сабачка быў не надта вялікім — то жанчына без праблем зграбла пакет вобхапак, перацягнула верх шырокім скотчам. А потым аднесла ў буданчык, дзе яны складвалі дровы, сушылі анучы, захоўвалі розны гаспадарчы рыштунак. Ужо ў хаце, адна, дастала з патаемнай палічкі бутэльку крамнай гарэлкі, наліла стограмавік.

— Ну, Бруна, за сабачую душу тваю! А добры сабачка быў... — маці сцерла шурпатай далонню нечакана набеглую слязу ды хутка кульнула шклянку. — Прыйдзе Аркадзь з работы, скажу, каб у лес аднёс, закапаў дзе ў прыгожым месцы...

Так яно і сталася. Аркадзь з'явіўся пад вечар. Памыў рукі пасля нябруднай заўскадскай справы, сеў за вячэру. І, пакуль еў, даведаўся ад маці, што Нінка (жонка ягоная, якая працавала ў службе аховы суткі цераз трое) паехала ў горад наведваць малодшую сястру Амелію, абяцала вярнуцца заўтра, і што, вось горачка якое!.. старэнькі іхні Бруна — здох.

— Я ў пакет яго чорны паклала, ляжыць у буданчыку, — дакладвала маці, падліваючы сыну наварыстага баршчу з грыбамі. — То ты ўжо, Аркаша, як пад'ясі, вазьмі сабачку, аднясі ў лес, закапай, дзе прыгажэй...

Аркадзь пражываў, што было ў роце, з крыху абыхавай жвавасцю адказаў:

— Мама, добра! Зраблю ўсё, як трэба. Будзе ляжаць наш Бруна — што твой Бог!

— Ну, ты Бога лішні раз не памянай, а па толку — зрабі!

— Ага. Знайду яму месцейка. Будзе спачываць, як той фараон! А... Памянуць на дарожку — можна?

Маці з лёгкай дакорам зірнула на Аркадзя. Аднак тую ж самую пляшачку саракаградуснай — дастала.

— Можна, вядома. Я памянула — дык і ты памяні...

У буданчыку было цемнавата. Аркадзь пстрыкнуў выключальнікам — дарэмна. Даўно збіраўся ўкруціць новую лампачку — ды за справамі забываў. Стаў

узірацца больш пільна: дзе той чорны мех з Брунам? Во, здаецца, гэны, знайшоў. Ён ускінуў пакет на плячук, падаўся з буданчыка вонкі. «Нейкі занадта лёгка. Відаць, зусім ссохся наш сабачка пад старасць, — яшчэ падумаў. — Быццам і не яго нясу, а кацяня нейкае». Аркадзь прычыніў дзверцы будыніны. У якой, зусім побач з тым месцам, дзе ён знайшоў гэты самы пакет, застаўся ляжаць яшчэ адзін.

Ён спыніў легкавік ля ціхага ўзлеску, за які зачэпілася лёгка хмарка. Заглыбіўся ў маладыя елачкі, знайшоў імшысты, густы пагорак. І там, з імпэтам аддаючыся справе, выкапаў глыбокую, акуратную ямачку. Апусціў асцярожна («а праўда, чаго ж ты лёгка такі, Бруня-нэ?!») пакет, кінуў рукою спачатку адну жменю зямлі, другую... а потым ужо лапатай хутка закідаў ямку. «А добрая магілька атрымалася, пёс-барбос, хоць крыжык стаўляй!» Аркадзь яшчэ пастаяў крыху, абাপіраючыся на жалезняк, думуючы пра адвечнае-філасофскае: маўляў, усе ў зямлі ў выніку будзем, што сабака, што чалавек... а потым, шырока ўцягнуўшы ў грудзі гаючае хваёвае паветра, падаўся да свайго «Форда-сіера».

Наступным днём была нядзеля. Што азначала: Аркадзь мог паспаць на добрую гадзіну болей звычайнага. Толькі гэтым разам — лішняя гадзіна сну не надарылася. Бо з сенцаў несліся жаночыя галёканне, крыкі-ўздыхі, апеляванне да ягонага, Аркадзевага, дурнаватага розуму.

Ён падхапіўся, як быў у трусах — выбег у сенцы. Маці ды жонка Нінка стаялі над тым самым пакетам, які ён учора закапаў у хвойнічку.

— Гэта што, што?.. — маці са шкадобаю і дакорам глядзела то на Аркадзя, то на пакет.

— Ну, пакет...

— А ў ім што? — жанчына раскрыла пакунак, з якога ўжо быў здзерты шчыльны скотч.

— Кхм! Бруна... — Аркадзь даўно сцяміў, што ў чорным поліэтылене ляжыць ні хто іншы, як мёртвы сабака. («Блін, а што ж я тады закапаў?!»)

— Ага! Бруна! А ў лес тады хто?..

Аркадзь нерашуча патупаў босымі нагамі па масніцах.

— Ну... Мо тут яшчэ што ляжала. Цёмна ж было. Не разабраць...

І тут жонка Нінка, якая да гэтага стаяла моўчкі, уся збялелая і зніякавелая, ціха прамовіла:

— Мам, не сварыцеся. Гэта мой быў пакунак.

— Твой? — перапытала маці. — А што ж у ім ты такое...

— Ну... Смецце рознае, — прамовіла Нінка, бы мёртвай. — Прыбіралася ў хаце, то й во...

— То Аркадзька замест сабакі смецце закапаў? Цьфу ты!.. Хай цяпер зноў за лапату бярэцца. А то Бруна, здаецца, ужо смярдзець пачаў, — і маці сцярожка пасунула чорны мех нагою да сына.

Той нахіліўся над мехам, так-сяк пачаў зацягваць назад раздзертый скотч.

— Ладна, зараз. Хто ведаў, што смецце там. Цёмна было ж... Не будзе ён тут да вечара валяцца, ёлы-палы!.. — ці то бурчэў, ці то апраўдваўся незадачлівы гаспадар. Закінуў мех на плячук, памкнуўся на двор.

— Пачакай, Аркадзь, я з табой, — рушыла следам Нінка. («І чаго яна, нібы гарачун яе зараз ухопіць? — насуплена глядзеў на жонку той. — Бруна ёй так шкада ці яшчэ халера якая?..»)

Але на двары спыніўся:

— У лес ці што? То я сам, навошта ты там...

— Не, слова сказаць.

Нінка падышла да мужа ўсутыч, азірнула на хату. Нібы хацела пераканацца, што маці пайшла дакладна, не чую.

— Ну, кажы.

Жонка яшчэ раз азірнула, пільна агледзела двор. На двары былі толькі яны, адны, калі не лічыць курэй, якія корпаліся ля апусцелай сабачай буды. Нарэшце ўзняла на мужа вялізныя вочы, у якіх трымцелі шкадаванне, слёзы, дакор.

— Ох, Аркадзь, нарабіў ты бяды! — загаварыла. Ціха, блытана, хутка. — Хутчэй, хутчэй табе трэба ў лес!.. Дастаць той мех, каб назад...

— І навошта? — Аркадзь аніак не мог уразумець, з якой прычыны ў гэтым разгвэзданым стане жонка. — Калі там смецце — дык няхай і ляжыць. Чаго яго соўгаць туд-сюд, то ў лес, то ў хату?

— Нікае там не смецце, дурны ты Аркаша мой! — нечакана зацюкала кулачкамі яму па грудзях Ніна. — Не смецце, не смецце!..

— А што тады?! — як мог, адной рукою спрабаваў спыніць жончыны кулачкі Аркадзь, бо другой рукою трымаў мех з Бруна.

— Як скажу — не паверыш! Але тое праўда, праўда! — апантанна працавалі кулачкі Ніны.

— Што — праўда?! Ды спыніся ты ўжо! — Аркадзь нарэшце скінуў мех у траву, моцна сціснуў рукі жонкі ў сваіх. — Ну, гавары!

— Скура мая там, Аркадзь!.. Скура і косткі!

— Што?!

— Дакладней, не мае, — Нінка патузала рукамі, нібы хацела вызваліцца ад учэпістых мужавак сцісканняў. Аднак той трымаў моцна. — А ра... Ра... Рапушыныя! — нарэшце зляцела з ейных вуснаў.

— Якія яшчэ... рапушыныя? Што ты мелеш?

— Нічога я не мялю, муж ты мой даражэнькі-няшчасны. Думала, ніколі ты гэтай праўды не ўведзеш. Але вось яно як абарочваецца... — Нінка нарэшце вызваліла адну руку, ускінула ва ўладным жэсце: маўляў, маўчы! Дай сказаць! — Думаеш, чаго табе так пашчасціла? Што найлепшую местачковую прыгажуню-дзеўку ў жонкі займеў? І што гаспадынька ў цябе — нібы няспыннае верачыно, а ў ложку — як печка нязгасная?..

А таму, мой харошы, што была я калісьці ўродлівай дзяўчынкай-недарэкай. Аж да трынаццаці гадоў. І вось, калі тыя трынаццаць у жыцці мне адмераліся, прабаця мая, варажэя вядомай Акуля, да Рапухі-Каралевы мяне звазіла! Не ведаю, што за гешэфт паміж імі адбыўся, толькі з тых часін валодаю я скурай і косткамі рапушынымі. Ну, і зусім не звыродлівым абліччам, як бачыш. Але! — Нінка зноў не дала сказаць слова Аркадзю, зноў прыкрыла яму рота далонькай. — Але яны не на мне, і я не ў іх, як у казцы вядомай. А трымаю асобна, берагу ад вока чужога пільна. Вось толькі кожны маладзік, кожны пракляты маладзік — я павінна залазіць у іх ды ісці на могілкі, пад стары векапомны дуб. І там, пад дубам магутным — адбываецца маё абнаўленне. І вынырваю тады з костак рапушыных, са скуры ейнай — такой, якой ты прывык мяне бачыць. І нават яшчэ прыгажэй...

— Нінка! — Аркадзь аніак не мог даць веры пачутаму. — Няўжо праўда ўсё гэта? Не лухта?.. Не прядумкі вашы бабскія?..

— Ох, мой харошы, дурны мой Аркадзь, праўда! І наступны маладзік — ужо сёння! Я таму й загадзя падрыхтавала мех, как выскачыць з хаты ноччу, калі вы з мацёркай спаць будзеце! А

тут — хто ж ведаў, што Бруна здохне, а я ў сястры буду, калі ты пакункі тыя зблытаеш!.. Таму бяжы, едзь, ляці хутчэй у лес!.. Адкапай мех той — ды хутчэй вяртайся назад!

— Ніна!.. Ей бо, казка нейкая!

— Аркадзь, не марнуй часу дарэмна!

Калі не хочаш усё далейшае жыццё з выродзінай жыць. Дый не захочаш!..

— А... ну што ж!.. Што ж, калі так. Я хутка, машынай, тут блізка!

І Аркадзь, круцячы галавой, нібы адганяў ачмурэлую яву-сон, куды й не хацеў ды трапіў, расхрыстаў багажнік «форда-сіеры», кінуў туды мех з Бруна, а сам упляжыўся на сядзенне легкавіка ды ірвануў з дворыска.

Нінка пастаяла, думуючы аб нечым сваім, бабскім. «Эх, Аркадзька! А мог жа сказаць, што будзеш кахаць мяне ўсялякую! Хоць выродзіну, хоць каралеўну!.. Але ж не: не сказаў!..»

І жанчына пацягнулася з дворыска ў хату.

У лесе... У лесе Аркадзь кінуўся да пагорка, пад якім, ён дакладна ведаў, ляжаў закапаны мех. Жалезняком пачаў раскідваць мох, хвою, старыя яловыя шышкі. Так, недзе тут... Яшчэ капянуць, можа, крыху ўбок... І глыбей, на яшчэ адзін штык лапаты. Што, няма?.. Чаму?! Дзіўна! Вось тут, дакладненька тут быць павінен!.. Можа, месца не тое?!

Месца, аднак, было тым. І во, галінка на елцы заламаная. Ён спецыяльна ўчора так зрабіў, каб прыкмету пакінуць. На ўсялякі выпадак.

Аркадзь узяў крыху ўлева, пачаў капаць там. Потым — управа. Потым вышэй. І ніжэй. Нідзе! Анідзе не было аніякага чортавага пакунку!

Нарэшце, плюнуўшы, ён кінуў у апошнюю вырытую ім яміну мех з мёртвым Бруна, хутка закідаў ды пацёгся назад да машыны.

— Ну што, адкапаў? — Нінка нібы не сыходзіла з таго месца, дзе раніцай дзялілася з мужам патаемнымі сваімі сакрэтамі.

Аркадзь толькі развёў рукамі:

— Дзе там... Нібы чорт яго адтуль забраў!

— Ох, Аркадзька, не памянай нячыстае. Дрэнна, вельмі дрэнна... — яшчэ болей збялела Нінка.

— І што... Няўжо анічога цяпер?

Нінка махнула мужу, каб ішоў за ёю. Сама борздкай хадой падалася ў буданчык, у якім надарылася тая самая фатальная падмена. І ўжо там, шчыльна прычыніўшы дзверцы, загаварыла хутка:

— Ёсць... Ёсць яшчэ шанец адзін.

Можна яшчэ паспрабаваць паправіць усё. Але! Трэба будзе табе, Аркадзька, выбрацца да самой Рапухі-Каралевы, у ейнае царства-балота, і да начы вярнуцца назад. Толькі не з пустымі рукамі: павінна яна табе новыя скуру ды косткі рапушыныя даць. Як хочаш прасі, што хочаш рабі, але без іх — лепей і не вяртайся!

— Ды як жа!.. У якое яшчэ царства-балота... — Аркадзь няўцямна глядзеў на жонку. Ці не сніць ён гэта ўсё? Ён незаўважна ўшчыкнуў сябе за ніз жывата — не, блін, балюча! — Дзе я знайду Рапуху-Каралеву тваю?

— Знойдзеш! Як захочаш, знойдзеш. Я табе дапамагу, — тут Нінка рэзка тузанула сябе за косы, высмыкнула доўгія тры валасіны. — Там, за узлескам, ёсць балотца перасохлае... Дайдзі-даедзь да яго. А як дойдзеш, адмерай ад берага роўна трынаццаць крокаў, стань тварам на захад, дастань гэтыя мае валасіны ды запляці ў коску. А потым — падпалі, але толькі левай рукою! Рапуха-Каралева гэты пах любіць — то павінна з'явіцца!

Аркадзь пацягнуўся за жончынымі валасінамі, з недаверам спытаў:

— А... як не з'явіцца?

— З'явіцца! Абавязкова з'явіцца. А як не... Ну то можаш і ты не вяртацца!

Пахаванне Бруна

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6

— Во дзела! Чо... — аднак, успомніўшы, што Нінка загадала яму не чартыхацца, толькі дастаў нейку паперчыну з кішэні, акуратна закруціў у яе вырваныя тры валаскі. — Ладна! Чакай. Думаю, да вечара разбяруся я з тваёй Рапухай... Каралевай.

— Разбярся, любі ты мой, дурыла няшчасны, разбярся! Іначай...

Нінка адварнулася ад Аркадзя, махнула рукой. І той, ужо не надта разважаючы, чаго было болей у тым маханні — шкадобы, пагарды, бласлаўлення ці адчаю, — хутка памкнуўся з буданчыка, бо наперадзе яго чакала няпростая дарога.

...Вось за коламі «Форда-сіеры» застаўся узлесак, вось праяццелі верасовыя паплавы, жытнія палі, закінутая пасека, вось і балотца перасохлае. Аркадзь спыніўся, загнуўшы рухавік. Вылез з машыны. Агледзеўся. Ціха. Хутка апоўдзень. Здаецца, час яшчэ ёсць, але хто яго ведае... Рушыў да балотца, пачаў адшукваць у высачэзнай траве балотавы беражок. Во, знайшоў нейкае падабенства. Вялізныя камары жэрлі неміласэрна. Ляпаючы па шыі, шчоках, ілбе, стаў на ўскрай ды пачаў адмерваць крокі. Роўна трынаццаць.

Спыніўся, прыкінуў, у якім баку павінен знаходзіцца захад. Здаецца, там. Ці там? Як на зло, сонца зайшло за хмару, і Аркадзь аніак не мог з’арыентавацца. Да ўсяго, камары ўжо сталі падобныя на злых, ненажэрных птушак. Якія так і наравілі набіцца ў рот, у вочы ды вушы. Ужо не кажучы пра іх злосныя ўкусы. «Ах вы ж выроддзе балотнае!..» — як мог, адбіваўся ад іх Аркадзь.

Нарэшце так-сяк вызначыўся з напрамкамі свету, стаў тварам на захад. Распухлай, скусанай да крыві рукой дастаў паперчыну з жончынымі валасінамі, хоць і не з першага разу, але ж сплёў з іх танютую, ледзь бачную коску. Заціснуўшы яе ў правай руцэ, ужо левай — так-сяк вымкнуў з кішэні на белы свет скрыначку з сярнічкамі. Праклінаючы сітуацыю, усцапіў пальцамі адну сярнічку, выцягнуў са скрыначкі. Па-ранейшаму адной рукой паспрабаваў запаліць. Сярнічка шчвэрхнула, успыхнула і... адразу патухла. «Тваю ж!.. — скрыгатнуў зубамі незадачлівы Аркадзь. І толькі тут пачыў, што ў скрыначцы застаюцца дзве запалкі. — Блін! І чаго дома не глянуў. Цэлую ўзяў бы!»

Другая запалка патухла гэтак жа хутка, як і першая. З трэцяй ён схібіць не мог. Вельмі марудна, нібыта і не сярнічку, а страшэнную бомбу з гадзіннікавым механізмам, ён дастаў танюткую драўляную палачку з карычневай сернай галоўкай, шчыльна, прытрымліваючы адным пальцам, прыклаў да скрыначкі і...

Разважліва, цвёрда чыркнуў. Хоць і невялічкі, але рашучы агнявы выбух імгненна апаліў прымкнуты да сярнічкі палец; Аркадзь міжволі ўскрыкнуў, аднак сярнічку ўтрымаў. І правільна зрабіў: бо яна (о, шчасце!) не пшыкнула, не задымілася, як ейныя дзве папярэдніцы, а ўсё ж разгарэлася даволі-такі надзейным агеньчыкам.

Не марудзячы, Аркадзь паднёс яе да танюткай коскі з трох валаскоў. Край коскі аплавіўся, скрутачак падцяў свой амаль што нябачны хвосцік, і тут з навіслай над галавой цёмнай хмары вылецела жаклівай змяюкай маланка. Такія ж самыя, толькі ўжо жывыя, выгінастыя, блішчастыя чорным вуглём змяюкі забілі хвастамі на кожнай купіне, хмызы затрэсліся, як азызлыя лесуны-алкашы, сухая, парэпаная да гэтага балотная зямля раптам ператварылася ў чмяка-

Фота zastavok.net

ючую, брудную, чэпка хапаючую за ногі шчыльна-шэрую, жывую жыжу. А яшчэ праз імгненне — пасярод жыжы раптам зрабілася празрыстае, рухомае акенца, нейкая сіла пачала выцягваць уверх ягонае вадзяністае шкло, якое нарэшце трэснула, асыпалася дробнымі аскепкамі, і перад Аркадзем паўстала — ва ўсёй сваёй красе?.. (вой, тут гэтае слова да апісання неяк не стасуецца) і велічнасці Рапуха-Каралева. Аркадзь як стаяў, так ледзь не сеў азадкам у тую самую шэрую жыжу.

— А, добры малойца! І чаго паклікаў мяне? — прашамацела раптам атрутным, сшэрхлым, гнюсна-вярэдзячым галасам Рапуха-Каралева.

— Я... Мне... — аніак не мог сабрацца з думкамі добры малойца.

— Што? Не чую! Кажы галасней! — усё гэтак жа шамацела-гнюсавіла Рапуха-Каралева. — А то не пагляджу, што чалавек: хутка ў брыду балотную ператвару.

— Мяне паслала жонка Ніна! — нарэшце загаварыў Аркадзь болей рашуча. — Бо я выпадкова закапаў замест сабакі ейныя скуру і косці! Дакладней, не ейныя — рапушыныя. Якія, яна сказала, ты калісьці, о, Каралева, ты ёй сама падаравала!

— Закапаў? Ну дык адкапай назад. У чым справа?

Слухаць голас Рапухі-Каралевы было невыносна. Аднак Аркадзь стараўся не звважаць на гэта, бязладна працягваў:

— Не магу! Бо згубіў тое месца. Дакладней, не згубіў — няма там нічога! А Нінка кажа, што ўсё, гамон: сёння трэба ёй, якраз на маладзік, абнаўляцца. Іначай — застанецца навек выродзінай. Як была калісьці...

— Ага, во, якая справа, — ці то пасміхнулася, ці то вышчарылася Рапуха-Каралева. — Як зваць цябе, добры малойца?

— Аркадзь. Аркадзем мяне завуць...

— Добра, Аркадзь. Зразумела я гора тваё. Хоць, хутчэй, не тваё — жончынае.

— Так што, зможаш? Дапамагчы?..

— Змагу, змагу, — шаргацела, высалапіўшы вялізны язык у бародаўках, рапушынымі сваімі вуснамі Каралева. — Але! Толькі тады, калі ты, Аркадзька, таксама мне дапаможаш!

— Я... Ну, давай! А што рабіць трэба?

Рапуха-Каралева наблізілася да Аркадзя, які міжволі падаўся назад.

— Не бойся, не кусаюся! — нібыта пакрыўдзілася балотная ўладарка. — А трэба табе... — задыхала ў твар смуродным, ёдкім паветрам, — перамагчы племяннога самазванага Цмока-Бугая! А як пераможаш, паб’еш яго — я атрымаю нарэшце чысты, звонкі, арганісты, шаўкавісты голас, а ты — новыя скуру і косткі рапушыныя!

— Цмока-Бугая? — машынальна перапытаў Аркадзь. — Ого! А... чым мне біцца з гэтым Цмокам?

— А во табе зброя! — пляснула ў ладкі Рапуха-Каралева. І адразу ў правай руцэ Аркадзя з’явіўся вялікі драўляны малаток, вядомы яшчэ пад назовам «кіянка».

— Вось гэтым?! — добры малойца з жаласным недаверам агледзеў кіянку. — Ды гэтакім — твайму Цмоку-Бугаю нават скуры не папсуе! Не тое што, каб пабіць...

— А ты і пабі, і перамажы! Іначай — не бачыць табе абяцанага — як сваіх вушэй. — Вох, Рапуха-Каралева, на няроўны бой ты пасылаеш мяне!

— А ты як хацеў? Каб табе ўсё на дурніцу далосся?

Аркадзь яшчэ крыху патупаў на сваёй купіне, усё гэтак жа гаротна разглядваючы кіянку.

— І дзе той Цмок...

Але тут Рапуха-Каралева ўладарна ўзняла ўверх гузаватую руку-лапу ды махнула ёй так, што купіны нахіліліся, а шэрая жыжа пад ягонымі нагамі запенілася ды імгненна ўцягнулася ўглыб балота.

І тут невядома адкуль — наляцела моцная віхура, закруціла-падхапіла Аркадзя ды перанесла яго за балота, за лясы, у сінюю дуброву. Дзе на паляне ўжо стаяў, біў капытамі, дыхаў смуродным агнём рагаты, нібыта сам Д’ябал, няўрымслівы і велічны Цмок-Бугай.

— А-а!! — зарагатаў ён, пускаючы агністыя сліні, як пабачыў насупраць нейкага здыхліка з драўляным малаточкам. — Бачу, асілак да мяне завітаў! Ну давай! Пабі мяне! Ці размахнуцца — паспееш?!

І Цмок-Бугай, не марудзячы, кінуўся на Аркашу. Той і праўда — не паспеў нават замахнуцца. Бо ўжо ляцеў дагары нагамі да высачэзных дубовых вершалінаў, а потым падляцеў вышэй. І яшчэ, і вышэй!..

— Ну што, як табе арэлі мае, падабаюцца? — гарача і злосна рагатаў Цмок-Бугай. — Гэта я табе яшчэ ў зад рагамі не ўпароў, волат ты наш цяжкаўзброены!

І якраз у той момант, калі Аркадзь чарговым разам бразнуўся аб зямлю, Цмок-Бугай і праўда ўсадзіў страшэнныя свае рогі яму ў зад. Аркадзь толькі войкнуў, бо ад страху, сораму і шкадобы да самога сабе — баяўся, не мог крычаць.

«Ну вось і гамон надыходзіць, смертухна мне! — думкі затухаючымі вугельчыкамі біліся аб чарапок. — Разарве мяне гэны бычыдла, як скурку, на раз! А я ж яму нават — ні ў хвост, ні ў бачыну не ўрэзаў!»

А бычыдла між тым ірваў, шкамутаў, таптаў ды падкідваў Аркадзя. Нават не трэба было і агнём дыхаць на няшчаснага — бо той згасаў на вачах, што тая танюткая свечачка. Вось чарговым разам бразнуўся аб зямлю, вось зноў паляцеў да зіхоткага сонца ў вершалінах вечных дубоў... І там, у самай высокай кропцы палёту, такі выпрастаў руку з кіяначкай, каб... вось зараз... калі будзе кулем ляцець уніз... усё ж гваздануць ад душы па гнюснай мордзе бычынай!.. («Бывайце, птушкі! Бывай, сонейка! Бывайце, маці і ты, ненаглядная Нінка мая!..») Як раптам нешта зашамацела ў паветры, гэпнула яго ў спіну ды рашуча перахапіла занеслы абяссіленай Аркадзевай рукой малаток.

Ён расплюшчыў, вярнуў з таго свету вочы свае: і — не надарыў веры!

З ім ляцеў да зямлі, апускаўся на шыю племяннога Цмока-Бугая, але апускаўся ўладарна, рашуча, смертазабойча! — ніхто іншы, як Бруна.

— Бруна, ты?! Але адкуль?

— Я, мой добры гаспадар, я! — і гвазданула аб бугайскую шыю кіянка, уперыла так, што аж прысеў Цмок-Бугай на пярэднія канечнасці.

— О-уу! — зароў той. — А гэта што за гаўнярскі сабачыдла?!

— А такі сабачыдла, што парве цябе зараз, бы... грэлку! Трымай кіянку, мой гаспадар! Я яму з-з-зараз!..

Бруна хутка адкінуў кіянку Аркадзю, а сам уцапіўся зубамі ў пярэдняю нагу-лапу Цмока ды пачаў ірваць, шкамутаць, грызці яе і дзірбачыць. Аркадзь не адставаў: лупасіў што сілы быка па загрыўку.

— Слухай, Бруна! А як жа ты з таго свету вярнуўся? — лупасячы, задыхаючыся, спытаў свайго хвастатага выратавальніка. — Хіба так бывае?

— А хіба бываюць жонкі-рапухі?.. Так і вярнуўся!

— Вы там занадта балбочаце! Я вас! Спялю на горкі дым! — Цмок-Бугай паспрабаваў злаўчыцца, ухіліцца, пыхнуць на атакуючы пыляны агніскан.

Толькі дзе там! Узброены кіянкай Аркадзь і, як аказалася, з даволі маладымі зубамі Бруна — накідваліся з розных бакоў, гваздаі яго, мачылі ды ірвалі. Вось Бруна загрычаў, не раўнуючы, што твой абароцісты рухавік, спружыніўся, падскочыў ды павіс на моцнай шыі Цмока-Бугая, усадзіўшы туды свае моцныя іклы.

— Давай, мачы яго ў лабесню! — скрозь зубы прарычаў Аркадзю ягоны верны сабака.

Аркадзь падскочыў, з усяе сілы размахнуўся драўляным малатком... Але няўдала. Бык брыкнуўся, крутануўся ды ўперыў Аркадзю заднімі нагамі так, што той толькі падляцеў скручаным цэпам пад самае сіняе неба, склаўся-выгнуўся там некалькі разоў, а потым бразнуўся, бы ірваная лялька, на паляну паміж дубамі. Яшчэ паспеў заўважыць, як Бруна па-ранейшаму мёртвай хваткай сціскае шыю Цмока-Бугая, а сам бык з налітымі густой крывёю вачыма пырскае агністай слінай, гырчыць, адбіваецца, але ўсё глыбей уваходзіць пярэднімі нагамі ў сырую зямлю: — А-а! Ад-ча-пі-ся, сабачыдлая п-п... падла! Спялю! П-парву! Ж-з...нявечу-у-ууу!

І — усё. Болей Аркадзь не пачуў і не ўбачыў нічога.

Ён ачомаўся на тым самым узлеску, дзе калісьці закапаў спачатку жончыныя таямносці (а потым так марна спрабаваў іх адшукаць), а затым і Бруна. Дакладна на месцы, дзе кінуў апошні заступ зямлі. Галава трашчала, цела круціла так, нібы па ім праскакаў не адзін Цмок-Бугай, а цэлы статак. Ён перавярнуўся на жывот, так-сяк пачаў узнімацца на карачкі.

Хтосьці бег з ускрайку поля, апантана заломваў ды працягваў да яго рукі.

«Нінка! Жонка мая хорошая!..» — скрозь гарачае мроіска, што стаяла ўваччу, такі пазнаў роднага чалавечка. Раптам заўважыў побач чорны пакунак, паляпаў па ім. Пад рукой было нешта дробна-калючае ды шаргатлівае.

Аркадзю яшчэ падалося, што аднекуль здалёк данёсся чысты, меладычны, бы балоцісты трыялет, рапушына-арфічны голас: «Дзякуй табе, добры малойца! Такі не схібіў!», а пад ім, пад тоўшчай зляжалай, зрослай травы — нехта варушыцца ды ўпарта шкрабе кіпцямі. Шкрабе ды ірве ці то поліэтылен, ці то карані змрочных, прыціхлых соснаў.

Ён хацеў яшчэ нешта крыкнуць Нінцы, але зноў праваліўся ў непраглядную непрытомнасць.

Недзе далёка за лесам брахануў ды сціхнуў чужы сабака.

Сакавік 2025 г.
Кобрын

На асфальтавым папасе

3 вершаў 2013—2017 гадоў

Алесь
ШЫЛОВІЧ-ЕМЯЛЬЯНАЎ

дражня

тралейбус ідзе на дражню
не падумай што дзеля рыфмы
але сонца жарыць і дражніць
я ляжу на асфальце
вачыма ўпіваюся ў неба
і не мяркую знайсці там нікога
ані бога ані тым болей феба
я сапраўды тралейбус
што знае шлях ад кальца да кальца
канец не заўсёды пачатак
але пачатак нібы Ураборас
няўхільна паўзе да канца
электрычнасць цячэ праз мяне
салон мой з гэтага блажыць
дражня канцавы прыпынак мой
дражня

мынямы

табе дадзены рукі і вочы
і рыбіны вусны
з розных моваў сусвету
ўсе не твае
ты не маеш магчымасці
на’т мацюкнуцца
калі на душы так пагана
і гнюсна
і банальнага каб тваю маць
не стае
толькі прыкра куточкамі рота
варушыш
і рукамі шалёна паветра сячэш
я сяджу нерухома
напружваю вушы
і ніводнага слова
прамовіць не мушу
гавары-не маўчы-гавары яшчэ

галава-прымач

штодня мая галава
нагадвае сапсаваны савецкі прымач
адкуль гучыць мільён галасоў
нібы рэпартажы з гарачых кропак
стогны і крыкі параненых
вайна на радыёхвалях —
у маёй чарапной каробцы
змагаюцца розум і страх
як восы кружляюць і джаляць
успаміны грахі
прымае трывац
дакладней
трывае прымач мой пакуль
усярэдзіне нешта не выбухне
і начынне
не разляціцца па сценах

тутэйшы

я знаю мяне не пачуюць
калі я скажу
мы павінны здзейсніць
масавае самагубства
тутэйшы што сядзіць ува мне
будзе плявузгаць пра сонца
што ўздымае аднойчы
над курнаю хатай
я знаю што кожны чацвёрты

яўны прыхільнік рэжыму
але ж тутэйшы
што сядзіць ува мне
кажа абы ціха ад ліха
я знаю што нават
калі кожны трэці
будзе мёрзлую бульбу
шукаць па палях
і таемна клясці ўрад
тутэйшы што сядзіць ува мне
скажа маўчы
калі кожны другі
будзе жылы сукаць на слупе
каб засіліцца ад безвыходнасці
мой тутэйшы будзе казаць
абы вайны не было
я знаю мяне не пачуюць
покуль кожны ў сабе
не прыдушыць тутэйшага

дуда

у лесе на ўскраіне горада
грае дуда
вецер нясе
яе голас жывічны
рукі мае як ліповае лісце
трапечуць сугучна
зычнаму голасу
застываюць аблогі
сонца ззяе ярчэй
пунсовага неба гарыць барада
гарэлка вантробу мяхоў пячэ
грае дуда

побач едуць машыны
гудуць самалёты
будуюць масты
забіваюць палі
людзі плятуцца з крамаў
цягнуць торбы торбаў
пятніца субота нядзеля
і зваротна пятніца
штотыдзень адна і тая ж бяда
а ў лесе на ўскрайку сталіцы
грае дуда

чуюць багі
чуе неба
птушкі дрэвы
трава і вада
як грае дуда

прысады

прысады
дзе з каштанаў ападаюць
як плойкай апаленыя
цынамонавыя кудзеры
дамы паваенныя
з тоўстымі сценамі
і часам паточанымі ўспамінамі
выспы прыватнага сектару
дзе не адрозніць зданяў
ад гаспадароў
ажывае мой дзіцячы сусвецік
невялічкі раённы цэнтр
ужо выкінуў з памяці
рысы твару
а дарожны пыл
забыўся маіх слядоў
я даўно ўзяў за правіла
не шкадаваць учора
і не шкадую
як у дзяцінстве
счэсваю голкі каштана
аб крайку
і зрабіўшы мячык
б’ю аб асфальт
ён цмыгае па дарожцы
і знікае з вачэй
без найноўшых тэхнічных
прыладаў
тэлепортаў машыны часу
кожны можа вярнуцца
да сваіх гарадоў

узбярэжжаў прыстанкаў
маё каштанавыя прысады
застаюцца са мной

дзяды

уночы хтось пагрукаў у вакно
— хто там?
цішыня
хто там пытаюся зноўку
няма адказу
адсланіў штору
нікога
лёг у ложка
але заснуць не змог
хто гэта быў?
не ведаю
а яны ведаюць
і моўчкі сочаць
за ўсім

яблыкі

падаць яблыку
з яблыні
з кошыку
з рук дзіцячых на брук
падаць яблыку
сарванаму
збітаму
стралою працятаму
падаць яблыку
у гной
у траву
Еве ў руку
падаць яблыку
хочаш яблык
каб пах зямлёю
травой і дажджом
і я знайшоў такі
румянашчокі
і даўганогі
толькі з яблыні
падаць яблыку

кінастужка

чорна-бела-туманная кінастужка
з гадоў трыццатых
у маім варыянце нямая
класічны трылер а ля носфэрату
поўнач блукаю
па адным са сталічных
заспаваных мікрараёнаў
сярод дамоў дамоў дамоў
дамоў дамоў дамоў!
дамоў дамоў дамоў!!!
дамоў з якімі не заключыш
якія тут дамовы?!
дамовы яны глухія
дамоў як хочацца дамоў!
а дзе ён? дзе твой дом?
у гаманцы худым —
няма ісці куды
дамы дамы суздром
дамы дамы дамы!!!
праз трынаццаць узроўняў
тыповага гмаху
не дакрыцацца да мы
як вусцішна
ў гэтай турме аднаму!
ты не любіш хорару
цяпер зразумела чаму

мой дождж

мой дождж пачынаецца з
водару волкага дрэва
крыкаў палёгкі шэрай травы
якую вада вызваляе
ад пыльнай лускі
мой дождж працягваецца
і робіцца ўсё мацнейшым
калі ты далёка —
нават будучы поруч
бываеш далёка —

і тады мяне не ратуе
чарупіна парасона
як сухую сцябліну
кроплі-цапы
абмалочваюць цела
мой дождж перапыняецца
вясёлкай тваёй усмешкі

Адам

Адам не мог і ўявіць
хоць вядома нешта
падазраваў
бо меў выдатную інтуіцыю
дык вось
ён чымсьці адчуваў
што пра яго напішуць
калі не аповесць
дык прынамсі артыкул
але аніак не мог спадзявацца
што заслугамі жонкі
трапіць у біблію

Раство

...і апоўначы ў вокнах тваіх
не патухне святло
дзесь на ўсходзе сталіцы
на сёмым паверсе
трое ў белым адзенні збяруцца
ў цябе за сталом
як сказана ў адной
з распаўсюджаных версій

звяжуць рукі за спінаю
і невядома чаму
на пытанне імя
ты адкажаш марыся
дадасі што язэп сышоў
яшчэ год таму —
не паверыў што сын
ад святога з’явіўся

і цябе забяруць
на малочна-чырвоным аўто
бо такую адну
пакідаць небяспечна
па-ранейшаму ў вокнах тваіх
не патухне святло
будзе лялька ў калысцы спяваць
святлы вечар

на асфальтавым папасе

сена на асфальце
злізала карова
чатырнаццаціпад’езднага
дваццаціпяціпавярховіка...

апошні верш

ніколі
ніколі не пачынай верш
з гэтага слова
нават калі верш апошні
у кожнага паэта бываюць
такія імгненні
калі ён наіўна мяркуе
што больш нічога не напіша
я сам так думаў не аднойчы
але дзякуй богу не даўмеўся
нікому пра гэта сказаць
адзін ужо напісаў
развітальны зборнік
які так і называўся
апошнія вершы
а пасля праз тузін гадоў
выдаў кніжку чаго б вы падумалі
ну канечне ж вершаў!
потым яшчэ
і яшчэ
другі сказаў што
пасля сарака паэт не паэт
але вось ужо дваццаць гадоў
друкуе свае паслясаракі
паэты бываюць
смелымі і баязлівымі
беднымі і беспрацоўнымі
сумнымі і саплівымі
п’янымі і вельмі п’янымі
мудрымі і дурнымі
але какецтва не робіць
паэта паэтам
паэта і не кажа пра гэта
і не ведае
які верш будзе апошнім

«Без шацунку на шчасьце»: пра легенду Міколы ЦЭЛЕША

У сёлетнім кастрычніку дзякуючы паведамленню дастедчыцы Наталлі Гардзіенка стала вядома, што яшчэ «ўвесну да дачкі пісьменніка Кэрал Тыптан, якая жыве ў Флёрыдзе, зазванілі з паліцыі й паведалі, што, магчыма, знайшлі ейнага бацьку, які сышоў з хаты й не вярнуўся ў далёкім 1976 годзе. Пасля аналізу ДНК асоба Міколы Цэлеша была пацверджаная канчаткова. Паводле звестак паліцыі, цела было знойдзенае яшчэ ў 1991 годзе ў сажалцы на ферме ў мясцовасці ў ваколіцах тагачаснага месца жыхарства пісьменніка — гарадка Порт-Джэрвіс у штаце Нью-Ёрк. Цела знайшлі, калі чысцілі сажалку. Пры Міколу Цэлешу быў кейс з ягонымі рукапісамі, якія папсавала вада. А на самім кейсе ў надпісе захавалася апошняя літара ягонага прозвішча “и”».

«Паводле сведчанняў дачкі, — адзначыла ў ФБ Наталля Гардзіенка, — у той дзень, калі бацька знік, ён паехаў у горад Нью-Ёрк. Кіроўца аўтобуса пацвердзіў, што да горада пісьменнік даехаў. Аднак не было сведкаў, што ён адтуль вярнуўся. Менавіта таму ўсе пошукі бацькі былі сканцэнтраваныя найперш на Нью-Ёрку.

У 1979 годзе дачка Міколы Цэлеша паехала ў БССР, каб паспрабаваць высветліць, ці не вярнуўся пісьменнік на радзіму, дзе засталіся сем’і двух сыноў ад першага шлюбу. На савецкай мяжы яе саму дапытвалі спецслужбы наконт лёсу бацькі, а яна пыталася ў адказ. Слядоў пісьменніка ў Мінску не знайшла. Затое па вяртанні яе наведвалі агенты ФБР, якія таксама задавалі пытанні наконт знікнення бацькі. <...>

Прысутныя на пахаванні дэтэктывы пацвердзілі, што справа застаецца адкрытаю і следства працягваецца. Нават нягледзячы на тое, што прайшло амаль паўстагоддзя».

«Літаратурная Беларусь» нагадвае пра асноўныя жыццёвыя і творчыя шляхі-дарогі пісьменніка...

Вітаўтаў шлях — Нямецчына — Новы свет

Мікола Цэлеш (псеўданімы Максім Лагода, Мартын Люціч, Мікола Лясун), аднагодак У. Жылкі, К. Чорнага, У. Дубоўкі, С. Баранавых, Н. Чарнушэвіча, — нарадзіўся ў першае лета XX стагоддзя — 25 ліпеня — у вёсцы Зазер’е Есмінскай воласці былога Барысаўскага павета Мінскай губерні (сёння — Бялыніцкага раёна). Невялікая беларуская вёска вызначалася ўжо тым, што патанала ў пракаветных пушчах, ляжала на старадаўнім «Вітаўтавым шляху» (Вільня — Маладэчна — Барысаў — Магілёў) і мела непадалёк завод па вырабе зброі. На вясковым могілніку адшуквалі захаванні XII стагоддзя. На адным з помнікаў быў выбіты надпіс «Heranim Celesy» (XV стагоддзе). Геранім быў адным з першых вядомых продкаў зазер’еўскіх Цэлешаў.

Завод па вырабе зброі належаў прадзеду М. Цэлеша па бацькавай лініі графу Базылю, жале-за для вытворчасці здабывалі з балотнай руды. Праз той завод, як згадваў М. Цэлеш, прадзед і страціў свой графскі тытул. Пасля падзелаў Рэчы Паспалітай зазер’еўская зброя патрапляла ў рукі паўстанцаў супраць расійскага самадзяржаўя. У 1861 годзе прадзед пазнаёміўся з капітанам Зыгмундам Серакоўскім, праз два гады яны і ўзначалілі паўстанне ў Барысаўскім і Ігуменскім паветах. На заводзе да таго часу паспелі нават адліць некалькі лёгкіх гармат.

Карна-экспедыцыйнаму войску, якое было накіравана задушыць паўстанне, камандаваў генерал Ганецкі. Ягоныя вайны дазваліся, адкуль у ворагаў зброя. Ноччу царскія войскі акружылі Зазер’е, ад гарматных стрэлаў загараўся завод, графская рэзідэнцыя, хутары шляхты, сялянскія хаты. Як расказваў Міколу дзед Ян (апошнюю ў 1863-м было 12 гадоў), прадзеду Базылю ўдалося выскачыць з палаючай спальні.

Ратуючыся ад царскай шыбеніцы, Базыль Цэлеш перабраўся ў

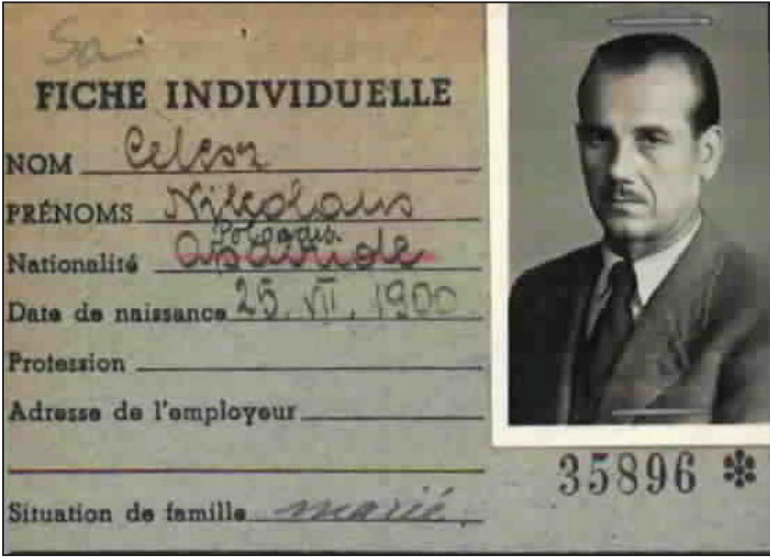

Партрэт Міколы ЦЭЛЕША

Заходнюю Еўропу, а затым — «заваду, у Новы свет», як называў Амерыку. Два ж ягоныя сыны — Ян і Несцер — ды дачка засталіся на Радзіме, займаліся гаспадаркай. Сялянскімі клопатамі жылі і бацькі Міколы: Ёхім Цэлеш (па расійскіх дакументах — «Ефим Телеш») і Барбара з Каралёнкаў (нарадзілася ў вёсцы Буднікі той жа Есмінскай воласці Барысаўскага павета). Гераічнае мінулае і сямейныя легенды рабілі непасрэднымі псіхалагічны адбітак на станаўленне характару і асобы М. Цэлеша.

У вясковую школу Міколу прывеў бацька. Свае гады школьніцтва М. Цэлеш апісаў у аповесці «Курылка (Запіскі вучня царкоўна-прыходскай школы)», якая друкавалася ў №4 часопіса «Полымя Рэвалюцыі» за 1934 год і выйшла асобнай кнігай у 1935-м. У 1911 годзе М. Цэлеш, з парады настаўніцы, падаўся вучыцца ў бліжэйшую (17 кіламетраў ад дому) бурсу. У 1914-м бацьку — пачалася Першая сусветная вайна — мабілізавалі на фронт, з маці засталася пяцёра дзяцей, і Мікола мусіў перапыніць вучобу, каб дапамагаць па гаспадарцы.

Праз год фронт ужо наблізіўся да Зазер’я — былі чутны гарматы. Сапёры пачалі паляпшаць дарогу паміж Магілёвам і Барысавам. Да працы змужалі і вяскоўцаў. «Пайшоў і я, — успамінаў М. Цэлеш. — Пры атрыманы заробку

Карта DP Міколы ЦЭЛЕША

спаткаўся з Аляксандрам Блокам, пра якога я ўжо ведаў. Яго таксама паклікалі ў войска, але, дзякуючы вялікай пратэкцыі, вызначылі скарбнікам у тую сапёрную адзінку, якая ладзіла ў нас шлях. За дзесяць кіламетраў ад Зазер’я быў маэнтак Кубліцкіх, ягоных сёстраў па другім бацьку. Блок зацікавіўся мной, пэўна, па намове людзей аб маім гераічным наведанні школы за сямнаццаць кіляметраў».

У 1916 годзе М. Цэлеш у Варонежы атрымаў службу на пошце. Лютаўскую рэвалюцыю будучы пісьменнік сустрэў на Кацярына-слаўшчыне, у гарадку Кадзіеўка, дзе працаваў на шахце і наведваў агульнаадукацыйныя курсы. У 1919-м атрымаў атэстат аб сярэдняй адукацыі і мусіў «стаць пад зброю». Двойчы хварэў на тыфус, доўга лячыўся ў вайсковых шпітальных.

Пасля дэмабілізацыі паступіў на факультэт грамадскіх навук БДУ, які неўзабаве кінуў, бо, як прызнаўся, «лекцыі <...> на факультэце не падабаліся — усю іхную мудрасць <...> прайшоў у жыцці на практыцы...».

Працаваў у рэдакцыях выданняў «Паляўнічы Беларусі», «Беларуская вёска», «Піянер Беларусі», «Звяззда», абзавёўся сям’ёй. Па працы ў тагачасных рэдакцыях беларускіх газет М. Цэлеша ўзгадаў у вуснай размове Мікола Аўрамчык, які на той час студэнтам таксама працаваў у «Піянеры Беларусі»: М. Цэлеш узначальваў у той газеце аддзел і ажаніўся з сакратаркай рэдакцыі.

Пра сваё жыццё ў час Другой сусветнай вайны ў акупаваным Мінску М. Цэлеш узгадаў у адным са спавядальных лістоў на Радзіму (захоўваюцца ў архіве аўтара). «Я не лічу сябе ў чым-небудзь павінным перад нашым народам, а тым больш асабіста перад Вамі, — пісаў ён сваякам у Беларусь (у родную вёску Зазер’е). — У час нямецкага наступу я ня меў ніякой магчымасці рушыцца з Менску. Ні я адзін! Увесь Менск застаўся на мейсцы, нават сын сакратара ЦК КП(б)Б Панамарэнкі. Некаторыя, праўда, пазней прабіраліся пехатой праз фронт, але што да мяне, дык я і гэтага ня мог зрабіць, бо на маёй адказнасці было трое малых дзяцей, — Слаўцы ўсяго адзін месяц, — і хворая жонка пасля родаў. Хіба я меў права пакінуць іх на верную пагібель?»

А затым — у 1944-м — з сотнямі іншых мінчукоў М. Цэлеш пакінуў горад. Некалькі тыдняў жылі ў Баранавічах у цесным пакойчыку свайго сябра. Дарогу на эміграцыю ад самага пачатку пакрывалі цэрні. У Гдыні сям’я пісьменніка Цэлеша апынулася ў лагеры.

Восенню 1944 года М. Цэлеша, яго жонку і двух сыноў аддалі на працу да багатага баўэра-фашыста В. Клята (пры наступленні Чырвонай Арміі сям’я Клятаў была знішчана). Паўтарагадовую дачку мусілі браць у поле — пад дождж і холад. Клят спрабаваў здэкавацца з сыноў, і аднаго разу М. Цэлеш мусіў заступіцца з віламі ў руках. Наспывала драма, ад якой уратаваў работнік Біржы працы, паляк.

Біржу працы («Arbeitsamt») М. Цэлеш шукаў ужо ў лютым 1945 года — на заснежанай верхавіне Дуная паміж Зігмарыгэнам і Заўльтау. Шукаў, дарэчы, разам з пісьменнікам-уцекачом Юркам Віцьбічам.

У 1950-м сям’я Цэлешаў (у Нямецчыне нарадзілася дачка Люцзя) падалася ў ЗША, у Нью-Ёрк. І зноў — не пісьменніцкія клопаты, а цяжкая праца, каб здабыць «хлеб надзённы», праца грузчыкам на лесапільні, дворнікам, санітарам у шпіталі, насільчыкам у гатэлі, слесарам-машыністам на фабрыцы (круціў драцяныя канаты для «параплаваў»), цесляром на будоўлі. Сябраваў з Юркам Віцьбічам, Антонам Адамовічам.

Моцна і пакутна марыў пра вяртанне на Радзіму...

У Нью-Ёрку М. Цэлеш патрапіў у аўтамабільную аварыю, пасля чаго пачала балець правая рука, пагаршаўся зрок.

Падчас прыезду на сесію Генеральнай Асамблеі ААН з М. Цэлешам сустракаўся Максім Танк. Народнаму паэту, галоўнаму рэдактару часопіса «Полымя» пісьменнік-эмігрант перадаў некалькі сваіх апавяданняў — для публікацыі ў Савецкай Беларусі.

Яшчэ праз некаторы час на імя М. Танка прыйшоў ліст, у якім М. Цэлеш выкладаў умовы, паводле якіх ён згадзіўся б вярнуцца на Бацькаўшчыну. У эмігранцкім асяродку ЗША стасункі М. Цэлеша з М. Танкам і савецкімі ўладамі пачалі абрастаць чуткамі, ставіцца да пісьменніка пачалі насцярожана. Хоць, як потым згадваў Б. Сачанка, які тады працаваў у «Полымі» і чытаў той ліст да М. Танка, М. Цэлеш

патрабаваў «змены таталітарнага рэжыму, надання Беларусі сапраўднага суверэнітэту і незалежнасці ад Масквы».

Але самае страшнае — яго пакідалі сілы. І ўпэўненасць. Напрыканцы 1975 года, хворы і стомлены, М. Цэлеш, думаецца, усё ж сабраўся ехаць на Бацькаўшчыну, ехаць паміраць... 10 снежня ён пісаў Вітаўту Тумашу: «Рыхтую Вам перасылку зборніка апавяданняў — выбраных, папоўненых новымі, дапрацаваных. З маімі слабымі сіламі — гэта нялёгкае праца. У канцы гэтага месяца думаю Вам пераслаць. У далейшым, калі-б із мной што-кольвек здарылася дрэннае, трэба зьвяртацца да дачкі Карал...».

А на працоўным стала заставаўся першы варыянт аповесці «Без шацунку на шчасьце», матэрыялы і накіды аповесці пра Вялікае княства Літоўскае «Карона і здрада», рукапісы біяграфічнай аповесці, пачатай яшчэ ў 1950-м, «Смага пустыні» (пра перажытае падчас паязджанства), няскончаная аўтабіяграфічная аповесць «Нашчадкі» (пра сваё маленства і юнацтва), у нататніку з’яўляліся новыя спавядальныя запісы.

Мікола Цэлеш у 1976 годзе выйшаў са свайго дома і знік...

Ад запісак і апавяданняў...

У 1929 годзе ў часопісе «Маладняк» М. Цэлеш апублікаваў сваё першае апавяданне і выдаў свой першы пражэктны зборнік, рэдактарам якога быў Міхась Чарот.

У 1930-х гадах ён змог выдаць пяць (!) невялікіх зборнікаў апавяданняў, якімі, як пісаў пазней, быў вельмі незадаволены. У 1931-м выйшла кніга «Апавяданні паляўнічага», у 1932-м — «Са стрэльбай і сабакам», у 1935-м — аповесць «Курылка (Запіскі вучня царкоўна-прыходскай школы)», прысвечаная плямённікам Людзіку і Толю, — на аповесць з’явіліся ўхвальныя рэцэнзіі С. Куціцкага (у «Полымі Рэвалюцыі») і С. Шушкевіча (у «ЛіМе»).

У зборніках апавяданняў 1931 і 1932 гадоў праяўляўся, заўважна, уплыў «Запісак паляўнічага» І. Тургенева. Гэта былі пераважна расповеды пра запамінальныя эпізоды з жыцця (апавяданне «Воўчым следам»), каларытныя апісанні беларускіх пейзажаў у розныя поры года, якія падкупляюць заміланнем да роднай прыроды, пафасам шчаслівага жыцця на роднай зямлі.

Аповесць «Курылка (Запіскі вучня царкоўна-прыходскай школы)», напісаная на аўтабіяграфічным матэрыяле (ахоплівае перыяд маленства і вучобы аўтара ў царкоўна-прыходскай школе, якая знаходзілася далёка ад бацькоўскай хаты), пакідае і сёння добрае ўражанне. Аўтар выявіў выключнае веданне дзіцячай псіхалогіі, выдатна выпісаў атмасферу 1910-х гадоў, што панавала на ўскрайках тагачаснай расійскай імперыі, стварыў шэраг рэалістычна-запамінальных характараў: настаўнікаў і вучняў. Пранікнёна і псіхалагічна дасканала абмаляваны галоўны герой аповесці — вясковы падлетак, на долю якога выпала шмат бядоты, выпрабаванняў і простых жыццёвых радасцяў. Аповесць крыху нетыповая для агульнага жанрава-стылёвага рэчышча беларускай прозы сярэдзіны 1930-х гадоў, адметная нешаблоннасцю, засяроджаннем у індывідуальны, прыватны свет героя-падлетка, сцвярджае каштоўнасць пэўнай асобы, а не аморфнай «масы».

«Без шацунку на шчасьце»: пра легенду Міколы Цэлеша

**«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 9**

Свае жа апавяданні, у якіх апісвалася гаротнае жыццё беларускага народа пасля кастрычніцкай рэвалюцыі, М. Цэлеш змог упершыню надрукаваць толькі пад нямецкай акупацыяй. У Менску ў 1943 годзе выйшаў яго зборнік апавяданняў «На крыжы» (падпісаны псеўданімам М. Лясун). «Беларускі народ на працягу свае доўгае гісторыі перажыў многа часоў добрых і цяжкіх. Але найбольш чорнымі будуць тыя балонкі гісторыі Беларусі, на якіх знойдуць сваё адбіццё часы бальшавіцкага панавання і бальшавіцкіх рэформаў у галіне сялянскае гаспадаркі, — так пачыналася выдавецкая прадмова да кнігі «На крыжы». — Гэтыя жудасныя часы безумоўна знойдуць шырокае адбіццё ў беларускай літаратуры. Калектывізацыя на Беларусі і адпор ёй з боку беларускага сялянства дасць тэму не аднаму беларускаму пісьменніку. <...> У зборніку апавяданняў беларускага пісьменніка М. Лясун Павежаны Чыгач таксама знойдзе абразы з гэных жудасных часоў».

Апавяданні гэтага зборніка нагадвалі рэалістычныя замалёўкі з жыцця — зазвычай гаротнага, трагічнага, падарванага бесчалавечнасцю таталітарнай сістэмы. Найбольш удалася праявіць ужо ў першых абзацах ствараць неабходны «рытмічны фон» апаведу. Публіцыстычнасць, частая «дыялагавасць» і ашчаднасць, нават скупасць выяўленча-мастацкіх сродкаў — галоўныя адметнасці апавяданняў М. Цэлеша. Персанажы выпісваліся ім «эканомна», рэдкімі былі пейзажныя замалёўкі, лірычныя адступленні-паўзы. Пры чытанні ўзнікае ўражанне, што М. Цэлеш эканоміць апаведную прастору, спяшае выкласці найперш змест, — нібы той летапісец-храніст (не выпадкова ж і адну з аповесцяў назваў «Загібельскі летапіс»), намагаецца падаваць найперш факты, учынкi, падзеі.

Напісанае ў яскравай сказавай манеры, апавяданне «На крыжы», якое адкрывала зборнік 1943 года і дало яму назву, распавядала пра тое, як, прыкрываючыся «дырэктывамі партыі», праводзіўся генацыд беларускага сялянства: былыя злодзеі і п'яніцы знішчаюць сапраўдных працаўнікоў. Як кулакі і ворагі, апошнія высялаюцца ў Сібір, на пагібель. Працаўнік Богуш і ягоная сям'я

супрацьпастаўлены вясковым «актывістам»: старшыні сельсавета Хведарку Скуратку і сакратару партыі Януку Бізуну. Апавяданне вызначае флёр сентыментальнасці. Адно псіхалагічна не зусім падрыхтавана спроба ціхмянага затурканага Богуша хапіцца за сякера, каб адпомсціць сакратару райкама...

Больш псіхалагічна пераконаўчым і сюжэтна завершаным бачыцца апавяданне «Кроў», у якім выпісаны вобразы хутараніна Гараса — яго хочучь арыштаваць за тое, што дачка не пайшла замуж за мясцовага «актывіста» Змітрачка, і абвешчаюць кантрабандыстам (па другі бок «мяжы» ў Гараса застаўся брат). Гарась, помсцячы сваім зласліўцам, забівае Змітрачка, старшыню райвыканкама і прадстаўніка ДПУ. Як трагічна-спавядальны рэфрэн гучыць у апавяданні першы і апошні абзац: «Гойдаюцца сосны над хутарам, шумяць, гамонаць. Вечер сьвішча, гоніць з поля хвалі сьнегу, кідае яго на сосны, убівае ігліцу, круціць ля галамлёў. І страшна на хутары: ходзяць галодныя людзі, забіваюць, рэжуць, рабуюць».

У 1953 годзе ў зборніку «Пёстрые рассказы» («Выдавецтва Чэхава», Нью-Йорк) было надрукавана ў аўтарскім перакладзе на рускую мову адно з лепшых яго апавяданняў «Янка сеяў — людзі жалі». Апавяданне, назву якому далі радкі верша Я. Купалы, па сваёй ідэіна-мастацкай скіраванасці бачыцца праграмным для ўсёй эмігранцкай прозы: М. Цэлеш дэталёва выпісвае жыццёвую трагедыю беларускай моладзі ў перыяд сталінска-бальшавіцкага генацыду. Мінскага студэнта Кузьму Вальтэра беспадстаўна арыштоўваюць і высялаюць на катаргу (пазбаўляюць волі за чытанне забароненага верша Я. Купалы і «неасцярожнае» думанне). З Сібіры Кузьма праз пяць гадоў трапляе ў Беларусь на перагляд справы, пачынаецца вайна — і нечаканая свабода пасля налёту на калону вязняў нямецкіх самалётаў. (Падобны сюжэт, да прыкладу, пазней быў выпісаны ў раманах У. Сядуры «Вялікія дарогі» і М. Сяднёва «І той дзень надышоў».) Названае апавяданне М. Цэлеша вызначаецца дынамічным сюжэтам і псіхалагічнай заглыбленасцю. Дэталёвая нюансіроўка — каларытная, арганічная: Кастусь у лагеры некалькі разоў у год падпальваў бараду, бо не было брытвы, — і ад

гэтага барада расла гусцейшая і лепей абараняла ад сцюжы...

Апавяданне «Партыйны таварыш» адносіцца ўжо да нью-ёрскага перыяду працы М. Цэлеша (пачатае ў 1950, скончана ў 1965 годзе). Яго стрыжнявая сюжэтная лінія — паляванне на зайцоў шасцёх мужчын, людзей не толькі розных прафесій, але і рознага духоўнага і маральнага складу. Паляванне ў творы выпісана так, што выклікае сімвалічныя асацыяцыі: як татальны гвалт не толькі з беларускай прыроды, але і з беларускага народа, — п'яны «партыйны таварыш» са стрэльбай урываецца ў вёску і кідаецца на дзяўчыну. У праблемнай прызме апавядання «Партыйны таварыш» сыходзіцца не толькі маральна-этычнае, палітычнае, але і схаванае ў смуге гісторыі. Гістарычная рэтраспекцыя — адментасць многіх апавяданняў М. Цэлеша. «Вы — партыйны, я — беспартыйны, але мы абодвы беларусы і думкі нашы цякуць у адным напрамку... Скажыце ж, калі ласка, як гэта здарылася, што мы згубілі ўладу над сваім дабром?! — пытае ў свайго знаёмцаў галоўны герой апавядання (ад імя якога перадаецца дзеянне) і чуе наступнае: — Думаецца мне, што тут адбыло галоўную ролю бытуючае ў нашым народзе перакананне: «Мы — нізшыя і мусім выконваць нечую волю...» Вам, напэўна, ведама, напрыклад, што крывічы і дрыгавічы былі найлепшымі калёнізатарамі, умелі ладзіць з суседзямі і пашырылі сваю ўладу далёка за межы сучаснай Беларусі ўва ўсіх напрамках... А літоўскім плямёнам накінулі, нават, сваю мову і культуру!.. Комплекс нізшасці гэтай пачаў расцьці ў нашай псыхіцы ад часоў, калі нас выраклася наша кіруючая эліта...».

...да аповесцяў і нацыянальнага летапісу

Не зважаючы на свае летуценні пра вяртанне на Радзіму, М. Цэлеш не скараўся і не намагаўся прыстасоўвацца да савецкага ладу. У 1952 годзе ён скончыў аповесць «Загібельскі летапіс» (пакуль не апублікавана) — гнеўнае абвінавачванне бальшавіцкім злачынствам. У аповесці былі сатырычна выпісаны вобразы старшыні партыйнай ячэйкі Жукава, вясковых актывістаў з камбеда Сымона Жыгуна і Рыгора, якія дамагаліся знішчэння загібельскіх

«кулакоў». Вёска Загібелькі стала сімвалам усёй Беларусі, сімвалам, на ўзоры якога высвечваўся ўвесь лёс «забранай» і пакутнай краіны. «— Нашы Загібелькі — гэта тое мейсца, дзе чорт утапіўся, як Бог выгнаў яго з раю, і ездзіць туды і назад...» — падрахаваў аднойчы Тадэй Галавач, галоўны герой аповесці, пры сустрэчы з сакратаром наркамзема [Архіў аўтара, машынапіс, с. 37]. Ды і ў самой назве вёскі ўжо нібыта перагуквалася пагібель...

Трагічным і тыповым вымалеваны ў аповесці вобраз Тадэя Галавача, беларуса-працаўніка, які, у 1922 годзе вярнуўшыся з пяцігадовага нямецкага палону і навучыўшыся там «нямецкаму парадку», апантана пачаў пашыраць і ўзбагачаць сваю гаспадарку. Такі аспект — параўнанне свайго побыту з жыццёвым уладкаваннем іншых краін, такі «міждзяржаўны паралелізм» у творы М. Цэлеша мае адметную ролю ў вымалёўцы нацыянальнага быццёвага ўзору. Ад самога наркома земляробства дамогшыся дазволу падзяліць Загібелькі на хутары, няўтомнай працай па васьмянаццаць гадзін у суткі Тадэй зрабіў сваю хутаранскую гаспадарку ўзорнай па ўсёй рэспубліцы, атрымліваў узнагароды ад наркамзема БССР. Аднак шчасцю і ў працы, і ў сям'і (дачку Агатку выдаў замуж, чакаў унукаў) прыйшоў трагічны скон. У 1931 годзе пачалі гвалтам ствараць калгасы, ягоную маёмасць перапісваюць і канфіскуюць, а самога з жонкай — разам з іншымі працаўнікамі, якіх абавязалі кулакамі, — вывозяць у Сібір.

Фінал аповесці трагічны: Агатка, якую не падтрымаў малады муж (марыў пра пасаду калгаснага рахункавода і ў сваёй сувязі з дачкой «кулака» бачыў адно перашкоду), помсцячы за бацькоў і сябе, падпальвае вясковую «клуню», у якой спалі п'яныя «актывісты» Сымон і Рыгор. Агатку арыштоўвае ДПУ.

Аповесць М. Цэлеша «Загібельскі летапіс» — аповесць кантрастаў: кантрастаў паміж «заходнім» і «ўсходнім» жыццёвымі ўкладамі, у псіхалогіі сялян-працаўнікоў (Тадэя, Палікарпа), якія жывуць па хрысціянскіх законах (Палікарп часта цытуе «Біблію»), і ўзямбаванай вясковай галотай-гультаямі (Рыгорам, Сымонам), якія трызняць пра камуну, што «аб'яднае» ўсіхных жонак і забяспечыць усім неабходным (ежай, машынамі). І сама сюжэт-

ная кампазіцыя таксама вызначаецца кантрастнасцю: на пачатку апісваюцца вясковыя танцы, радасць з прычыны вяртання Тадэя Галавача з палону, напрыканцы — Тадэй і іншыя сяляне падаюцца ў «сібірскі» палон; яшчэ ў чытачу, здаецца, гучаць бадзёрыя песні Агатчынага вяселля (іх цытаванню ў аповесці адведзена шмат месца), а праз некалькі старонак хутар ускалынаюць галазённі Тадэявай жонкі і самой Агаткі...

Скончыўшы сваю антыбальшавіцкую хроніку — адзін з першых подступаў беларускай прозы да Мележаўскай «Палескай хронікі» — і пераклаўшы яе на рускую мову (рускамоўны варыянт мае назву «Повесть гиблых лет», М. Цэлеш, тым не менш, не спяшаў яе публікаваць. Перадрукаваў два чыставікі і... адклаў у архіў (частку якога жонка пісьменніка напрыканцы 90-х пераслала ў Беларусь). Чаму? Ці не ўсё з тых самых прычынаў: летуценняў-мар аб звароце на Радзіму? Апублікаваннем аповесці абсякаліся б апошнія магчымыя спадзеўкі на беспакарнае вяртанне, пра якое М. Цэлеш не пераставаў думаць. «Здаецца, пехатой праз вадку пайшоў-бы, каб убачыцца» (ліст да брата Піліпа ад 13 чэрвеня 1958 года); «Як дзеці пойдучы на свой хлеб, думаю прыехаць да Вас. Цяпер ажыццявіць мне гэта вельмі цяжка» (ліст ад 12 снежня 1958 года); «Зазер'е забыць не магу, і хочацца прыехаць, пабачыцца» (ліст да сястры Арыны ад 15 снежня 1958 года).

Няпэўнасць і чаканне стамлялі, і ў 1965 годзе М. Цэлеш за свой кошт выдае кнігу «Дзесяць апавяданняў» — выбранае з лепшых, на яго меркаванне, і дапрацаваных твораў (а свае апавяданні М. Цэлеш не лічыў канчаткова завершанымі і дасканалымі, пра што сведчаць ягоныя шматлікія «бязлітасныя» праўкі нават і ў аўтарскім асобніку «Дзесяці апавяданняў»). У большасці тэкстаў гэтай кнігі («Пад знакам Задзіяка», «Помста», «Мера гвалту» і іншых) непахісна і непрымірыма апісваліся гады бальшавіцкіх здзекаў з беларускіх сялян у часы сталінскай калектывізацыі.

І — зноў расчараванні, апатыя, песімізм. 20 лістапада 1967 года М. Цэлеш у лісце прызнаваўся Ю. Віцьбічу: «Не пішу цяпер нічога, хаця задумана і нават пачата досыць шмат; не спадзяюся скончыць — пісаць няма ніякай ахвоты, калі падумаеш, што ўсё гэта да нічога й да нікога; ня толькі сярод нас, беларускіх эмігрантаў, пануе цяпер апатыя да творчасці ва ўсіх галінах чалавечага духу, але і ўва ўсіх і ўсюды — свят імчыцца поўным тэмпам да катастрофы...»

...Яго цела выпадкова знайшлі ў сажалцы на ферме ў ваколіцах тагачаснага месца жыхарства пісьменніка — гарадка Порт-Джарвіс у штаце Нью-Ёрк. Ён дайшоў на Бацькаўшчыну толькі праз два дзесяцігоддзі пасля загадкавай смерці — у сваіх «адноўленых» пасля забароны творах, у памяці...

Зніклі амаль паўстагоддзя таму пісьменнік Мікола Цэлеш быў пахаваны 24 кастрычніка на могілках царквы Жыровіцкай Божай Маці БАПЦ у Іст-Брансвіку (Нью-Джэрзі, ЗША) — побач са сваімі калегамі па літаратуры і беларушчыне Міхасём Міцкевічам (Антосем Галінай, братам Якуба Коласа) і Антонам Адамовічам...

А. П.

У час пахавання пісьменніка

Злева направа Сяргей ТРЫГУБОВІЧ, Кэрал ТЫПТАН (дачка пісьменніка), Боб ТЫПТАН (яе муж). Фота Наталі ГАРДЗІЕНКА

Імя чалавека: Саша ЧОРНЫ

Андрэй
ЦУНСКІ

145 гадоў з дня яго нараджэння...

«Мне толькі хацелася як-небудзь выказаць запозненую падзяку, цяпер, калі я ўжо не магу паслаць яму лісты, цяпер, калі ўсё скончана, цяпер, калі ад яго засталася толькі некалькі кніг і ціхі, цудоўны цень». Шчырыя радкі з некралога добраму знаёмай, сябру, настаўніку... Яны прысвечаны Сашу Чорнаму — бо паэт быў выбітны. Вялікім не названы хіба таму, што не ўмеў сябраваць з уладамі і моцнымі гэтага свету, ды і апынуўся ў прорве паміж двума стагоддзямі, дзяржавамі, можна сказаць — дзвюма паэзіямі. Аўтар гэтых развітальных радкоў — чалавек, чыя не заўсёды апраўданая фанабэрыстасць не меней вядомая, чым яго літаратурны талент: Уладзімір Набокаў.

Пакуль не дасведчаны аб характары літаратурных адносін Набокава і Сашы Чорнага чытач прыходзіць у сябе, адарвемся і пачнем з таямніцы. З таямніцы імя.

Хто такі Саша БЕЛЫ?

Шматлікія біяграфіі Сашы Чорнага (Аляксандра Міхайлавіча Глікберга, сапраўднае імя па бацьку — Мендзелевіч, 1880—1932), скапіваныя адна з адной, паведамляюць нам, што ў сям’і адэскага правізара Міхаіла Глікберга было два сыны з імёнамі Аляксандр: старшы бландын і малодшы брунэт. Іх так і звалі: Саша Белы і Саша Чорны. А бацька быў вельмі строгі, караў за любую правіннасць, не разбіраючыся, караў строга, вась і збеглі спачатку старшы сын Саша Белы, а потым і малодшы Саша Чорны з дому. Гэтая версія зыходзіць да слоў з рэцэнзіі ў «Русском слове» ад 30 траўня 1914 года белетрыста і крытыка А. Ізмайлава, які сапраўды быў знаёмы з паэтам. Аднойчы ён пацікавіўся: адкуль, маўляў, такі дзіўны псеўданім — Саша Чорны? І пачуў у адказ: «Нас было двое ў сям’і з імем Аляксандр. Адзін брунэт, другі бландзін. Калі я яшчэ не думаў, што з маёй “літаратуры” што-небудзь выйдзе, я пачаў падпісвацца гэтай сямейнай мянушкай». Але Ізмайлаў вядомы як аўтар гумарэсак і пародый. Саша Чорны... Магчыма, паэт проста пажартаваў, — а лёгкія жарты паэтаў часам ператвараюцца ў чыгунныя дурацкія легкаверных біёграфыяў. Зрэшты, таямніца — на тое і таямніца.

Першая «публікацыя» і добры чалавек з Жытоміру

Але наконт характару Мендэля-Міхаіла Глікберга біёграфы не памыліліся. Марачы даць

сыну адукацыю любой цаной, той хрысціў хлопчыка ў 10-гадовым узросце. І быў цвёрда перакананы: веды трэба ўбіваць! Саша збег. Бадзяжнічаў, галадаў, не вытрымаўшы, напісаў бацьку ліст з просьбай прыняць назад у сям’ю — і атрымаў адмову!

Гісторыя стала вядомая журналістам, аб бедствах адэскага гімназіста нават выйшаў газетны артыкул.

Канстанцін Канстанцінавіч Рашэ, у сям’і якога потым выходзіў будучы паэт, быў чыноўнікам і вядомым у Жытоміры чалавекам. Лёс абышоўся з ім жорстка. Сваіх дзяцей у яго не было, а прыёмны сын Сяргей — памёр. Прачытаўшы ў газеце пра няшчасці юнага адэсіта Сашы, ён адшукаў яго і ўзяў да сябе ў дом, даўшы і дах над галавой, і магчымасць вучыцца. Канстанцін Рашэ захапляўся паэзіяй і сам папісваў. На жаль — менавіта «папісваў». Быў ён чалавекам вельмі добрым, пры гэтым богабазным. А яшчэ — сам не багаты, а збіраў сродкі для маламаёмасных і галадоўнікаў. У газеце «Валын» у 1899 годзе ён пісаў: «...калі б кожны з 4000 службоўцаў ды інтэлігентных людзей сярэдняга дастатку, зарэгістраваных у памятнай кнізе Валынскай губерні на 1899 год, штотомесца да 1 верасня ахвяраваў на галадоўнікаў па адным рублі, атрымалася б буйная сума памерам 12 000 рублёў. Гэтыя грошы далі б магчымасць выратаваць ад голаду людзей, такіх жа, як і мы, але бязмерна няшчасных».

Аднак ніхто не імкнуўся раставацца са сваім рублём...

А потым Рашэ ўзяў Сашу з сабой на Волгу, у паездку, якая мела філантрапічную мэту. Але і там — дабрачынныя балі абыходзіліся ў дзясяткі разоў даражэй за сабраныя сродкі...

«Няўдзячны»

Адчуваючы падзяку да К. Рашэ як да чалавека, які даў яму прытулак, Саша ўсё ж не адчуваў сябе родным. У гімназіі не давуцёўся з-за абсалютнага непрымання Закона Божага. Рашэ дзівіўся — але дарма. Як сыты галоднага не разумее, так і народжаны хрысціянінам не разумее, як жывецца чалавеку пад пастаяннымі вокрыкамі «выхрыст» ці больш частым — «жыд». Аднойчы Саша Чорны напіша (па-расейску):

*Для ўсіх, хто носіць імя чалавека,
Пытанне вырашана
ад стагоддзя і навек:
Няма юдэя, фіна, негра, грэка,
Ёсць толькі чалавек.*

А ў дабрачыннасць ён даўно не верыў: пабездзяўшыся па свеце надгаладз і адкінуты ўласнай сям’ёй — ён ужо ведаў цану фальшывай дабрадзейнасці і не мог зразумець: як не бачыць гэтай хлусні і крывадушнасці найдобра Канстанцін Канстанцінавіч. Хоць — той і бачыў, мусіць, але заставаўся верным свайму шляху...

Дзяцінства і малалецтва зрабілі з Сашы Чорнага аднаго з самых вострых сатырыкаў. Хоць — цяжка разабраць, дзе ў

Гімназіст Аляксандр ГЛІКБЕРГ.
Жытомір. 1898—1899 гг.

яго сатыры жорсткая іронія, а дзе — распач.

Шчасце і папулярнасць

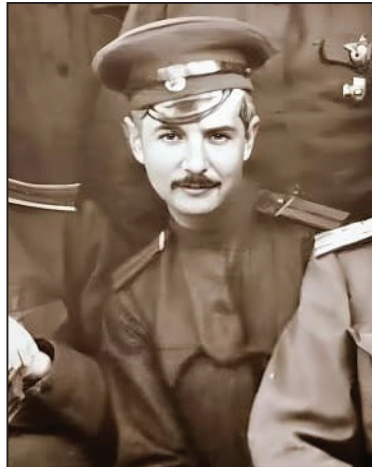
З гімназіяў толку не выйшла. З 1901 па 1902 год радавы Глікберг служыў у вучэбнай камандзе 20-га пяхотнага палка, пасля службы атрымаў працу ў Наваселіцкай мытні. А 1 чэрвеня 1904 года ў Жытомірскай газеце «Валынскі веснік» апублікаваў «Дзённік рэзанёра» пад подпісам «Сам па сабе». К. Рашэ разумее — юнаку трэба з яго талентам ехаць у сталіцу, і звяртаецца да сваякоў. Такім чынам Саша Глікберг становіцца чыноўнікам на Варшаўскай чыгунцы, а яго непасрэднай начальніцай на службе аказваецца сваячка вядомых купцоў Елісеевых Марыя Іванаўна Васільева. Яна вучылася ў вядомага філосафа А. І. Увядзенскага, мела доктарскую ступень па філасофіі і выкладала логіку ў інстытутах!

Але калі 1905 годзе ніхто не ведаў чыноўніка Глікберга — затое кожны чытач газет і часопісаў імкнуўся да кіёскаў і яшчэ ў чарзе пытаўся: «Чорнага што-небудзь ёсць?» Марыя Васільева не магла не разглядзець таленту, розуму, — а галоўнае — шчырага кахання. Яна была старэйшая на дзевяць гадоў, паэт пакахаў яе, пражыў з ёй да самай смерці — і абодва былі шчаслівыя.

У Санкт-Пецярбургу ў маладых не было нічога, акрамя самай неабходнай мэблі і кніг. Папулярнасці сваёй паэт саромеўся, сябрамі сям’і былі Аляксандр Купрын і

Марыя Іванаўна ВАСІЛЬЕВА,
жонка паэта

Саша ЧОРНЫ — службовец
санітарнай часткі штаба V арміі.
1910-я гады

Леанід Андрэеў. Калі Сашу Чорнаму даводзілася недзе быць, то ён амаль увесь час маўчаў, нібы пра сябе смяяўся і з сябе, і з усяго таго, што адбываецца. Затое газдзінамі мог гуляць з дзецмі, якія яго моцна любілі.

Сумна... Розніца ва ўзросце адбілася — сваіх дзяцей у Сашы і Марыі не было. Чаму «Сашы»? Чужыя дзеці каталіся з ім на лодцы, гулялі ў парках і называлі «Саша». А калі яго называлі па імю ды імю па бацьку — хваляваўся амаль да слёз...

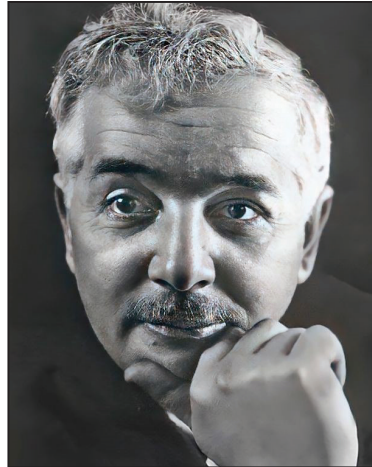
Салдат, студэнт, прэзіік

У 1906—1908 гадах ён жыў у Германіі, дзе працягнуў адукацыю ў Гейдэльбергскім універсітэце. А калі вяртаецца ў Пецярбург (1908), на піку папулярнасці быў часопіс «Сатырыкон» — і ўжо, зразумела, гэтае выданне не прапускае такога аўтара!

Паэт і сам па сабе запатрабаваны. Адзін за адным выходзіць зборнікі вершаў «Всем нищим духом», «Невольная дань», «Сатыры». За яго вершы змагаюцца папулярныя часопісы. А апынуўшыся ўпершыню ў жыцці калі не забяспечаным, дык дастаткова бестурботным у адносінах да грошай чалавекам, ён пачынае пісаць для дзяцей (кнігі «Тук-Тук», «Живая азбука» і многія іншыя) і ўражвае Карнея Чукоўскага.

Выгнанне

У 1914 годзе 34-гадовы паэт становіцца салдатам. Ён не быў баязліўцам. Калі трэба было кінутца ў агонь, каб ратаваць суседзяў, ён зрабіў гэта, не разважаючы. Але жажнуўся ад дзікай бессэнсоўнасці таго, што адбывалася: чалавеказнішчэння. У выніку найцяжэйшай дэпрэсіі ён апынуўся ў шпіталі

Саша ЧОРНЫ

і працягваў службы ў санітарнай частцы. А ў сакавіку 1917-га Часовым урадам ён быў прызначаны намеснікам камісара Паўночнага фронту. Ну, гэта можа толькі праілюстраваць, наколькі краіна была ў той момант падобная да вар’яцкага дома.

Кастрычніцкага перавароту Саша Чорны не прыняў, увосень 1918 года з’ехаў у Прыбалтыку, а затым, у 1920-м, — у Нямеччыну. У Італіі яго і жонку Марыю Іванаўну на некаторы час прытуліў Леанід Андрэеў.

У 1927 годзе ён на паях набыў долю ў «рускай калоніі» ў пасёлку Ла-Фаўер у Правансе. На поўдні Францыі Саша Чорны правёў апошнія гады жыцця. У эміграцыі пісаў у рускія газеты, арганізоўваў літаратурныя вечарыны, усюды шукаў роднага слухача.

Жоўцёвая сатыра ў позніх яго творах амаль незаўважная. Ён выдае кнігі «Жажда» (1923) і «Детский остров» (1925). А «Солдатские сказки» (1933), напісаныя ў цудоўнай сказавай манеры, цікавыя і дарослым, і дзецям.

Набокаў

У Сашы Чорнага на эміграцыі склаліся сяброўскія адносіны з бацькам вялікага пісьменніка У. Д. Набокавым. Самому Уладзіміру Уладзіміравічу — тады яшчэ Валодзю — у 1922 годзе ў Берліне ён дапамагаў у складанні зборніка вершаў «Горний путь». Набокаў-малодшы часта бываў у Сашы Чорнага ў гасцях, дзе заўсёды сустракаў самы цёплы прыём. Паэт публікаваў амаль усе творы Набокава ў альманахах «Грани» і «Жар-Птица», дзе працаваў літаратурным рэдактарам. Літаратуразнавец Юрый Лёвінг адзначае: «Настаўніцтва Чорнага, чый творчы росквіт да часу кааперацыі з Сірыным ужо мінуў, а пісьменніцкая энергія звялася да складання мілых і сумных дзіцячых вершаў, прызнавалася — у адрозненне ад шматлікіх іншых таленавітых сучаснікаў, чые імёны Набокаў прыныццова не афішаваў. Набокаўскі досвед выкарыстання творчых знаходак старэйшага сябра абмяжоўваўся ў адным выпадку калькаваннем тэматычных расшэняў, у іншых дробных каamedыйных становішчы служылі яму ядрамі ў пабудове будучых сюжэтных ліній. Здзяйсняліся гэтыя запазычаны з лёгкасцю і нават, відаць, з задавальненнем».

Для Набокава гэта рэдкія адносіны — і яшчэ больш рэдкія прызнанні...

Саша Чорны памёр ад сардэчнага прыступу 5 жніўня 1932 года. Рызыкуючы жыццём, ён дапамагаў суседзям тушыць пажар, вярнуўся дадому — і прыхапіла сэрца... Пахаваны паэт на могілках Лаванду, дэпартамент Вар. Калі апынецца ў тых месцах — магілы яго вы не знойдзеце. Згубілася. Засталася толькі мемарыяльная шыльда...

Без цытат

Не будзем прыводзіць тут цытат з вострасатырычных вершаў Сашы Чорнага. Занадта падыходзяць яны да нашага часу: «Моя жена — насадка, / Мой сын, увы, эсер, / Моя сестра — кадетка, / Мой дворник — старовер»... Чытайце самі!

Букераўская прэмія

Букераўскую прэмію 2025 года атрымаў 51-гадовы венгерска-брытанскі пісьменнік Дэвід Салой за раман «Плоць» (Flesh).

Кніга распавядае пра поўны страт і траўматычных падзей жыццёвы шлях венгерскага эмігранта Іштвана (уключаючы раман з замужняй жанчынай, бойку, заключэнне і службу ў Іраку). Праз гісторыю героя аўтар даследуе адзіноту, пошук ідэнтычнасці і адчужэнне.

«Мы абмяркоўвалі кнігі кароткага спісу больш за пяць гаўдзін. Але ўсё ўвесь час вярталіся да рамана «Плоць», бо ён моцна вылучаўся на фоне астатніх прэтэндэнтаў з-за сваёй незвычайнасці. Гэта змрочная кніга, але чытаць яе адно задавальненне», — прызнаўся старшыня журы Родзі Доил, першы лаўрэат прэміі, які атрымаў яе ў 1993 годзе.

Дэвід Салой апырэдзіў фаварытаў букмекераў: Эндрю Мілера, а таксама лаўрэата 2006 года Кіран Дэсаі.

Салой за сваю пісьменніцкую кар’еру апублікаваў пяць кніг. Дэбютны раман «Лондан і Паўднёвы Усход» (2008) распавядае пра мэнэджара па продажах, занятага раскладкай тавараў у бакалейнай краме. Сярод іншых тэкстаў пісьменніка — цыкл «Турбулентнасць» і раман «Які ёсць мужчына».

Букераўская прэмія была заснавана ў 1968 годзе. З 2014 года на яе можа прэтэндаваць любы англамоўны пісьменнік, чые кнігі апублікаваны ў Злучаным Каралеўстве. Раней ўзнагароду маглі атрымаць толькі аўтары з Вялікабрытаніі, Ірландыі і краін Брытанскай Садружнасці. Аўтар-пераможца атрымлівае 50 тысяч фунтаў стэрлінгаў.

Букераўская прэмія за дзіцячую літаратуру

Фонд Букераўскай прэміі заснаваў новую літаратурную ўзнагароду — дзіцячую. Яна будзе ўручацца за лепшы твор мастацкай літаратуры, напісаны для чытачоў ва ўзросце ад 8 да 12 гадоў. Памер прэміі складзе 50 000 фунтаў стэрлінгаў.

Першая Дзіцячая Букераўская прэмія будзе адкрыта для ўдзелу ў конкурсе вясной 2026 года, а пераможца будзе абвешчаны ў лютым 2027-га. Яго/яе абярэ «змяшанае» журы, якое складаецца з дзяцей і дарослых. Старшынёй журы будзе брытанскі дзіцячы пісьменнік Фрэнк Котрэл-Бойс. Разам з двума дарослымі суддзямі ён абярэ кароткі спіс з васьмі кніг, пасля чаго трое дзяцей-суддзяў і дапамогуць вызначыць пераможцу.

Котрэл-Бойс адзначыў, што прэмія дапаможа дзецям лягчэй знаходзіць кнігі, якія яны любяць. «Кожнае дзіця заслугоўвае магчымасці адчуць шчасце, якое можа прынесці чужою кнігу. Запрасіўшы іх да стала журы і раздаўшы асобнікі намінаваных кніг, мы пазнаёмім яшчэ тысячы дзяцей з чужою светам чытання», — прызнаўся ён.

Узнагарода будзе ўручана твору сучаснай дзіцячай прозы, напісанаму на англійскай мове або перакладзенаму на яе і апублікаванаму ў Вялікабрытаніі або Ірландыі ў перыяд з 1 лістапада 2025-га па 31 кастрычніка 2026 года. Як і ў выпадку з Букераўскай прэміяй і Міжнароднай Букераўскай прэміяй, аўтары, якія ўвойдуць у шорт-ліст, атрымаюць па 2500 фунтаў стэрлінгаў, а пераможца — 50 000 фунтаў стэрлінгаў.

Кароткі спіс і склад дзіцячага журы будуць абвешчаны ў лістападзе 2026 года. У межах цырымоніі ўзнагароджання Фонд Букераўскай прэміі таксама будзе штогод раздаваць дзецям 30 000 асобнікаў кніг, якія ўвайшлі ў кароткі спіс і былі намінаваныя, — супрацоўнічаючы з такімі партнёрамі, як Нацыянальны фонд пісьменства, Агенцтва па чытанні, Bookbanks і Праект дзіцячай кнігі.

Навіна аб заснаванні Дзіцячай Букераўскай прэміі атрымала шырокую падтрымку з боку дзіцячых аўтараў, у тым ліку Мэлары Блэкман, Жаклін Уілсан, Майкла Морпурга, Крэсіды Ковел, Эн Файн і Джозэфа Коэлю. Гэбі Вуд, выканаўчы дырэктар Фонда Букераўскай прэміі, назвала прэмію «самым амбіцыйным праектам, які мы стварылі за апошнія 20 гадоў» з моманту адкрыцця Міжнароднай Букераўскай прэміі ў 2005 годзе.

Ганкураўская прэмія

Ганкураўскую прэмію 2025 года атрымаў Ларан Мавінье. Самую прэстыжную літаратурную ўзнагароду Францыі яму ўручылі за раман «Пусты дом» («La Maison vide»)

У парыжскім рэстаране «Drouant» абвясцілі імя лаўрэата. Раман «Пусты дом» — маштабная сямейная сага, якая ахоплівае жыццё трох пакаленняў на фоне дзвюх сусветных войнаў XX стагоддзя. Дзеянне разгортваецца ў вёсцы Турэні, дзе жылі продкі аўтара, а расповед, які вядзецца ад імя жанчын сям’і, — аб тым, як мінулае ўплывае на лёсы нашчадкаў. «Пусты дом» становіцца метафарай нявыказаных пачуццяў і незакрытых пытанняў, а гісторыя сям’і, поўная цяжкіх выпрабаванняў, па словах аўтара, адлюстроўвае досвед «мільёнаў французцаў — са сваімі цэнямі і светлымі момантамі».

Ларан Мавінье перамог з шасцю галасамі супраць чатырох, аддадзеных за бельгійскую пісьменніцу Каралін Ламарш і яе раман «Прыгожая цэпра».

Ларан Мавінье нарадзіўся ў 1967 годзе ў Туры, вучыўся ў Школе прыгожых мастацтваў у Парыжы. Ягоны літаратурны дэбют адбыўся ў 1999 годзе з раманам «Удалечыні ад іх».

Ганкураўская прэмія прысуджаецца штогод ужо 110 гадоў. Яна была заснавана па запавеце французскага пісьменніка Жуль дэ Ганкура (1830—1870) і яго брата Эдмана і лічыцца самай прэстыжнай літаратурнай ўзнагародай Францыі. Яе грашовы прыз складае ўсяго 10 еўра, аднак перамога традыцыйна забяспечвае кнізе-пераможцы маштабныя перавыданні і пераклады на замежныя мовы.

Прэміі Паўночнай рады

Паўночная рада абвясціла імяны лаўрэатаў 2025 года ў пяці намінацыях: дзіцячая і юнацкая літаратура, мастацкая літаратура, музыка, кіно і экалогія. Упершыню прэміі ў дзвюх намінацыях атрымалі Фарэрскія астравы.

Лаўрэаткай прэміі Паўночнай рады ў галіне дзіцячай і юнацкай літаратуры (Nordic Council prizes 2025) стала Сара Лундберг са Швецыі за ілюстраваную ёй жа кнігу «Ingen utom jag» («Ніхто, акрамя мяне»).

Упершыню на беларускай мове кнігі шведскай пісьменніцы і мастачкі Сары Лундберг «Віта Белая Крэска» і «Віта Белая Крэска і Эйвінд» (гісторыя дзіцячых Віты, якая малюе крэскі на дарогах) выйшлі ў 2014 годзе ў Бібліятэцы Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка», падсерыі «Каляровы ровар» у перакладзе са шведскай Надзеі Кандрусевіч. Затым з’явілася па-беларуску і кніга Сары Лундберг «Птушка ўва мне ляціць куды захоча» (выдавецтва «Коска» ў перакладзе Надзеі Кандрусевіч. (У 2017 годзе кніга атрымала прэстыжную шведскую прэмію Аўгуста і была прызнанай найлепшай дзіцячай кнігай года ў Швецыі). Гэта гісторыя, натхнёная жыццём, працай, лістамі і дзёнікамі шведскай мастачкі Бэрты Хансан, гісторыя дзіцячынкі, якая марыць з’ехаць з дому, каб вучыцца і стаць мастачкай.

Літаратурная прэмія Паўночнай рады дасталася паэтцы Vónbjört Vang за зборнік вершаў «Svört orkidé» («Чорная архідэя»). Раней фарэрскі аўтар атрымліваў прэмію Паўночнай рады ў 1986 годзе.

Уладальнікам кінапрэміі стаў упершыню намінаваны фарэрскі фільм «Seinasta paradís á jörð» («Апошні рай на зямлі») рэжысёра і сцэнарыста Sakaris Stórá (таксама ўзнагароду атрымліваюць сцэнарысты Mads Stegger і Tommy Oksen і прадзюсэр Jón Hammer).

Музычную прэмію Паўночнай рады атрымаў ісландскі кампазітар Víkingur Ólafsson, а экалагічную прэмію — Green Neighbourhood Communities з Даніі.

Лаўрэаты кожнай прэміі атрымалі 300 000 дацкіх крон, а яе ўручэнне адбылося на сесіі Паўночнай рады ў Стакгольме.

Паўночная рада была створана ў 1952 годзе дзеля каардынацыі супрацоўніцтва паміж парламентамі краін Паўночнай Еўропы.

Прэміі Паўночнай рады лічацца самымі прэстыжнымі ўзнагародамі Скандынавіі.

Angelus-2025

Лаўрэатам Цэнтральнаеўрапейскай літаратурнай прэміі Angelus 2025 стаў баснійскі пісьменнік Дарка Цвіеціч за раман «Ліфт Шындлера». У ёй ён паказвае, як вайна на Балканах разбурыла свет яго пакалення, вяртаючы іх сяброў і суседзяў у ворагаў. «Балканская вайна разарвала свет, якім мы яго ведалі, што сімвалічна ілюструецца лёсам жыхароў двух суседніх шматкватэрных дамоў у Прыеда-ры. Аўтар адлюстроўвае жыццё рабочых у 1970-х гадах,

іх агульныя радасці і гора, каб яшчэ больш падкрэсліць трагедыю суседзяў, якія апынуліся па розныя бакі канфлікту падчас вайны. Цвіеціч не толькі ўвасабляе сумленне часу і месца, але і не баіцца заплаціць цану адкуплення як за ахвяр, так і за злачынцаў», — гаворыцца ў анатацыі да кнігі.

Прэмія за пераклад была прысуджана Дароце Ёванцы Чырліч, перакладчыцы з сербскай, харвацкай, баснійскай і македонскай моў.

Акрамя таго, прыз чытачоў — прэмія Наталлі Гарбанеўскай — была прысуджана эстонскай пісьменніцы Леэла Тунгалі за кнігу «Маленькі таварыш і лісты». Гэта гісторыя дзяцінства пад палітычным прыгнётам, якая ўздымае тэму ўплыву гісторыі на асабістую свабоду. Аўтар будзе запрошаны ва Уроцлаў на літаратурную рэзідэнцыю, якая будзе прафінансавана Вроцлаўскім домам літаратуры.

«Angelus» — найвышэйшая літаратурная ўзнагарода, якая ўручаецца ў Польшчы. Пераможца атрымлівае 150 000 злотых; фіналісты — па 5 000 злотых; а перакладчы кнігі-пераможцы — 40 000 злотых.

Прэмія імя СЕРВАНТЭСА

Лаўрэатам адной з самых прэстыжных у іспанскай і лацінаамерыканскай літаратуры прэміі Сервантэса ў 2025 годзе стаў мексіканскі пісьменнік Гансала Селорыа. Цырымонія ўзнагароджання адбудзецца 23 красавіка, у гадавіну смерці Мігеля дэ Сервантэса.

«За пяць дзесяцігоддзяў Гансала Селорыа заслужыў рэпутацыю пісьменніка выключнай элегантнасці і глыбіні думкі, які спалучае крытычны погляд з апавядальнай чужасцю, якая даследуе нюансы ідэнтычнасці, сентыментальнага выхавання і страты», — адзначыў міністр культуры Іспаніі Эрнэста Уртасун, абвешчаючы аб ўзнагародзе.

Селорыа атрымае ўзнагароду ад караля Феліпе ў аўдыторыі Універсітэта Алькала каля Мадрыда, дзе адбудзецца ўрачыстая цырымонія ў гадавіну смерці Мігеля дэ Сервантэса, аўтара «Дон Кіхота».

Эдмундо Селорыа-і-Бласка — мексіканскі пісьменнік, эсэіст, літаратурны крытык і навуковец. Селорыа напісаў пяць раманаў: Amor Propio («Любоў да сябе»); Y retiemble en sus centros la Tierra («І хай дрыжыць Зямля ў сваім ядры»); трылогію пра сваю сям’ю Una familia ejemplar («Узорная сям’я»). З 1995 года ён з’яўляецца членам Мексіканскай акадэміі мовы, а ў 2019 годзе ўзначаліў гэтую ўстанову. Ён таксама член Кубінскай акадэміі мовы. У 2011 годзе Селорыа быў ўзнагароджаны Нацыянальнай прэміяй Мексікі ў галіне мастацтваў і навук у катэгорыі «Лінгвістыка і літаратура». Ён з’яўляецца адным з найбольш вядомых эсэістаў, апавядальнікаў і навукоўцаў у сучаснай мексіканскай літаратуры. Яго творчасць, як ён сам прызнаецца, характарызуецца глыбокай любоўю да мовы і меланхалічным поглядам на памяць. Селорыа вызначае свае творы як «раманы памяці», таму што ў іх ён паглыбляецца не толькі ў гісторыю сваёй сям’і, але і ў жыццё і творчасць пісьменнікаў, з якімі ён звязаны.

Прэмія Сервантэса — гэта ўзнагарода, якую ўручае Міністэрства культуры Іспаніі штогод з 1976 года найлепшаму іспанамовнаму аўтару. Прэмія не можа быць падзелена, аб’яўлена вакантнай або прысуджана пасмяротна. Прэмія складае 125 000 еўра. Ранейшымі яе лаўрэатамі былі кубінскі пісьменнік Алеха Карпенчы, аргентынец Хорхэ Луіс Борхес, перуанец Марыя Варгас Льёса і іншыя вядомыя іспанскія і лацінаамерыканскія аўтары.